

*Zelf op zoek naar
de wortels van
ons verleden*

HANDLEIDING

Jonge Spoorzoekers

voor docenten

INHOUD

Handleiding	5
Jonge Spoorzoekers voor docenten	
<i>‘Zelf op zoek naar de wortels van ons verleden’</i>	
 Hoofdstuk 1	 9
Jonge Spoorzoekersprojecten	
 Hoofdstuk 2	 19
Praktische voorbereiding	
Spoorzoekersprojecten	
 Hoofdstuk 3	 29
Het gebruik van <i>Oral History</i>	
 Hoofdstuk 4	 39
Foto’s: historische bron en gereedschap	
 Hoofdstuk 5	 43
Samenwerken met archieven en musea	
 Hoofdstuk 6	 47
De afronding: presenteren en delen	

Hoofdstuk 7	53
Beoordelen	
 Hoofdstuk 8	 59
Samenwerken met andere vakken	
 Hoofdstuk 9	 63
ICT-mogelijkheden	
 Hoofdstuk 10	 67
Omgaan met verschillen	
 Bijlagen	 73
» Bouwdoos met rubrics voor verschillende leerdoelen	74

Ik heb veel geleerd bij het werken aan het project. Ook vind ik het een bijzonder project, omdat er eigenlijk weinig wordt nagedacht over hoe moeilijk het leven van anderen kan zijn. Jasemina had een heftig verleden. Ook werd ze een beetje geëmotioneerd tijdens het interview. Dit raakte mij heel erg. Het was een hele bijzondere ervaring en ik heb er veel van geleerd.

Handleiding

Jonge Spoorzoekers voor docenten

'Op zoek naar de wortels van je eigen verleden'

Onder de titel Jonge Spoorzoekers heeft een groep geschiedenisdocenten van verschillende scholen in Nederland de afgelopen drie jaar gewerkt aan een nieuwe aanpak om leerlingen (migratie)geschiedenis te leren onderzoeken in de eigen omgeving. Inspiratie vormden de Culturele Spoorzoekers projecten (2004-2008) van het Centrum voor de Geschiedenis van Migranten (CGM). In deze projecten verzamelden jongeren in samenwerking met het CGM vele honderden foto's en documenten uit de privé albums van hun ouders, grootouders en kennissen. Zij benaderden, als Culturele Spoorzoekers, mensen uit hun omgeving en ontdekten zo de onbekende geschiedenis van (de generatiegenoten) van hun ouders. De foto's en verhalen werden vervolgens opgenomen in een groeiend Historisch Beeldarchief Migranten.

*Mijn oma is trots op haarzelf en op mij,
omdat ik haar leven als pionier in de
Noordoostpolder heb vastgelegd*

De Culturele Spoorzoekers aanpak en het Historisch Beeldarchief Migranten vormen de basis van het educatieve project Jonge Spoorzoekers dat voor u ligt. Deze handleiding is het resultaat van een door de Universiteit Leiden (ICLON) en het CGM georganiseerde Professionele Leergemeenschap (PLG) van docenten rond het thema migratie. Docenten lieten zich inspireren door elkaar en door specialisten uit de wereld van historisch onderzoek, erfgoed, archieven en pedagogiek. Gedurende de looptijd van de PLG ontwikkelden zij ieder op hun eigen school Spoorzoekers projecten; zowel in de onderbouw als in de bovenbouw van VMBO, HAVO en VWO.

Je leert iets waar je weinig over weet, maar wat eigenlijk heel belangrijk is in de geschiedenis van Nederland

De deelnemende docenten en hun leerlingen hebben met veel plezier gewerkt aan het (door-)ontwikkelen van de Spoorzoekersmethode. Docenten gaven hun eigen draai aan de methode, werkten samen met andere vakken en lieten het werk van leerlingen archiveren in plaatselijke archieven. Leerlingen interviewden familie, kennissen en stadsgenoten en hadden interessante, mooie en soms ook ontroerende gesprekken. We hebben kunnen vaststellen dat de Jonge Spoorzoekers-aanpak kansen biedt om de motivatie van leerlingen voor het vak geschiedenis te verhogen door zelf geschiedenis te maken, op een 'natuurlijker manier' te werken aan historische benaderingswijzen en vaardigheden dan met de bronnen uit het schoolboek. De ervaring die is opgedaan hebben wij verwerkt tot een overdraagbare praktische aanpak.

Deze handleiding werd gepresenteerd tijdens de Geschiedenisdag op 10 november 2017 in Museum Volkenkunde Leiden en is tevens online te vinden op vijfeeuwenmigratie.nl. Daar kunt u ook het projectmateriaal vinden dat de deelnemende docenten beschikbaar hebben gesteld. Wij hopen met deze handleiding een handreiking te doen aan alle andere docenten die ook met deze methode en het onderwerp 'migratie' aan de slag willen.

Wij wensen iedereen veel succes en vooral ook veel plezier!

*Franciszek Łyskawa en dochter Ludka in de trein onderweg van Breda naar Polen, 1961.
/ Poolse pater Dambek voor het Gezellenhuis 'De Egge'. Brunssum, ca. 1955*

1 Jonge Spoorzoekers projecten

In Jonge Spoorzoekersprojecten...

- ... gebruiken leerlingen oral history voor het zoeken naar sporen (verhalen) over migratie in hun eigen familie of omgeving.
- ... onderzoeken leerlingen de impact op het leven van de geïnterviewde aan de hand van foto's over het dagelijks leven.
- ... proberen leerlingen deze verhalen te plaatsen in een ruimere historische context - van het land van herkomst in de tijd van vertrek en Nederland in de tijd van aankomst.
- ... presenteren en delen leerlingen hun werk in de klas, op school en/of in het lokale archief en/of op internet.

Wat is een Spoorzoekersproject?

Leerlingen zouden bijna vergeten dat migratie geen uitzondering is maar een constante factor in de geschiedenis. Met het motto 'er is meer migratie dan je denkt' gaan leerlingen als Jonge Spoorzoekers aan de slag. Ze doen historisch onderzoek naar de geschiedenis van mensen met een migratieverleden in hun eigen omgeving. Hoewel elk niveau een eigen benadering nodig heeft zijn Spoorzoekersprojecten geschikt voor alle niveaus van het voortgezet onderwijs. Docenten hebben ervaring opgedaan met Jonge Spoorzoekers in VMBO-t, HAVO en VWO, van de brugklas tot en met klas 6. In de eindexamenklassen van HAVO en VWO is een Spoorzoekersproject ook zeer geschikt als profielwerkstuk.

Lieke, Ludka en Marysia Łyskawa met door hun moeder gemaakte jurkjes. Breda ca. 1958

Waarom zou ik dit met mijn leerlingen doen? Relevantie binnen én buiten de klas

Spoorzoekersprojecten streven naar diverse aantal doelen:

- » Vergroten van kennis van migratiegeschiedenis bij leerlingen. Leerlingen zien dat migratie een belangrijk onderdeel is van het menselijk bestaan, toen en nu.
- » Verbeteren van de kwaliteit van historisch denken en redeneren bij leerlingen.
- » Verbinden van de geschiedenis van de eigen omgeving met de ‘grote’ geschiedenis door het onderzoeken en documenteren van persoonlijke verhalen.
- » Het democratiseren van erfgoed door leerlingen foto’s en verhalen te laten verzamelen, ten toon te stellen of over te dragen aan het archief: erfgoed is dynamisch.
- » Verbinden van mensen: leerlingen – families – klasgenoten – docenten - wijkbewoners – archieven etc.

Migratiegeschiedenis in de klas

Migratie is een belangrijk fenomeen binnen de geschiedenis. Toch is in het onderwijs slechts beperkte aandacht voor dit onderwerp. In schoolboeken, musea en archieven wordt migratie veelal gepresenteerd in de context van de nationale geschiedenis. In dit nationale narratief zijn begrippen als gastvrijheid, tolerantie en ondernemingszin belangrijke begrippen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er daarom binnen het Nederlandse onderwijs relatief veel nadruk ligt op vluchtelingen in de 17de eeuw en migratie als grootschalig fenomeen pas in de 20ste eeuw wordt geïntroduceerd. Daarbij ligt de nadruk vaak sterk op migratie als probleem: dekolonisatie, integratieproblematiek van (voormalig) gastarbeiders, de huidige instroom van vluchtelingen en oorlog in de wereld.

Wereldgeschiedenis in de klas

Veel docenten vinden het huidige curriculum te eurocentrisch en voor leerlingen vaak ‘te ver van hun bed’. Door te kijken naar de verschillende migratieverhalen in de klas of in een tentoonstelling op school, krijgen leerlingen een rijk beeld van de geschiedenis van migratie en migranten en van Nederland en de herkomstlanden in de laatste halve eeuw.

Oral history in de klas

In Spoorzoekersprojecten komen leerlingen in aanraking met een bijzonder vorm van geschiedenis: oral history. Het gaat daarbij niet alleen om weergeven van wat er wordt verteld, maar ook om aandachtig luisteren, selecteren, verbanden leggen, vergelijken met andere bronnen. Het gaat niet alleen om de feiten, maar ook om het verhaal dat de feiten verbindt en om de manier waarop dat verhaal wordt verteld en de betekenis die daaraan wordt gegeven. En om de betekenis die deze verhalen voor ons (leerlingen, docenten, ouders, migranten) hebben.

Dynamisch erfgoed in de klas

In zijn afscheidsrede betoogde de historicus Willem Frijhoff dat cultureel erfgoed ons helpt bij identiteitsvorming. Daardoor is dit niet alleen iets van het verleden, maar cultuur ván en vóór de toekomst. Cultureel erfgoed is ook niet alleen iets van de elite en voor eeuwig onveranderlijk, maar dynamisch¹.

Frijhoff schenkt in dit verhaal vooral aandacht aan de rol van historici. Zijn notie van dynamisch erfgoed is juist ook interessant voor het onderwijs. De maatschappelijke dynamiek zit in onze klassen. In Spoorzoekersprojecten kunnen we leerlingen laten nadenken over erfgoed en identiteit. Wanneer de verhalen en foto’s van migranten worden gepresenteerd of aangeboden aan het archief, werken de leerlingen zelf mee aan het maken van erfgoed en dragen bij aan het verzamelen van vaak nog onbekende verhalen. Ook merken geïnterviewden dat deze verhalen ‘ertoe doen’.

Inleven in anderen in een verdeelde samenleving

Lange tijd gingen docenten ervan uit dat aandacht voor multi-perspectiviteit kan bijdragen aan het vermogen van leerlingen om te zich in anderen te verplaatsen. Uit onderzoek in onder meer Noord-Ierland bleek dat in een samenleving met tegenstrijdige visies op het verleden ‘neutraal’ geschiedenisonderwijs dat met de beste bedoelingen leerlingen leert over multi-perspectiviteit niet het gewenste effect heeft. Dat lukt wel bij geschiedenis over neutrale onderwerpen, maar niet bij gevoelige onderwerpen. Wanneer de verhalen van thuis (van de eigen groep) afwijken van die op school, zien leerlingen wel de eenzijdigheid in de benadering van de ander, maar nauwelijks bij zichzelf. Barton en McCully: ‘Instead of simply presenting a balanced history curriculum, educators might better develop students empathy and understanding by trying to motivate them to engage deeply with others’ pasts as well as their own. This might be accomplished by greater attention to the owner of stories. Telling stories – (..) listening to the stories of others – plays a pivotal role in (..) empathic engagement’.²

Het is leuk om je familie in een opdracht van je school te betrekken, dit zorgt voor meer interesse van beide kanten en je leert meer van de geschiedenis van je familie

¹ Frijhoff, W. (2007). *Dynamisch erfgoed*.

² Barton, Keith C., & McCully, Alan W. (2012). Trying to “See Things Differently”: Northern Ireland Students’ Struggle to Understand Alternative Historical Perspectives. *Theory and Research in Social Education*, 40(4), 371-408

Hoeveel tijd kost een Spoorzoekersproject?

Spoorzoekersprojecten kunnen variëren van enkele lessen tot een serie van acht of meer lessen, verspreid over een aantal weken. Ze kunnen ook onderdeel zijn van bijvoorbeeld culturele dagen, projectweken en zijn geschikt als vakoverstijgend project naast de gewone lessen. Naarmate de leerlingen meer kennis hebben en meer kunnen, hebben ze minder steun nodig en kunnen er hogere eisen worden gesteld aan de complexiteit, omvang en kwaliteit.

Hoe past het in het curriculum geschiedenis?

Spoorzoekersprojecten passen zowel in de onderbouw als in de bovenbouw en lenen zich uitstekend voor vakoverstijgend samenwerken tussen vakken als geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappijleer, levensbeschouwing, Nederlands en kunstvakken. Daarbij lijken het bij uitstek projecten die passen bij de intenties van de adviezen voor [curriculumherziening uit 2016](#) door [Ons Onderwijs 2032](#) en de te verwachten uitwerkingen daarvan door [curriculum.nu](#).

In Spoorzoekersprojecten kunnen veel verschillende typen leerdoelen aan de orde komen.

Historische kennis van:

- » Nederland in de tijden van diverse binnenlandse migratie of dat (verschillende) migranten aankwamen of vertrokken;
- » landen en gebieden buiten Nederland of delen van Nederland waar emigranten naar vertrokken of vanwaar immigranten kwamen;
- » migratie: stromen, aantallen, motieven en *push-en pull* factoren.

Historisch denken en redeneren:

- » Informatie verzamelen en ordenen
- » Vragen stellen (en luisteren en doorvragen) en contextualiseren
- » Omgaan met ooggetuigen als bron
- » Continuïteit en verandering
- » Oorzaken en gevolgen
- » Interpretatie en standplaatsgebondenheid
- » Vergelijken: overeenkomsten en verschillen
- » Contextualiseren: de verhalen in de context zetten van plaats en tijd van vertrek en plaats en tijd van aankomst
- » Betekenis geven

Vakoverstijgende vaardigheden:

- » Sociale vaardigheden als samenwerken en afspraken maken met de geïnterviewde en deze nakomen
- » Schrijven en presenteren
- » Feedback ontvangen en geven

Relevante onderdelen van kerndoelen en eindtermen

Hieronder vindt u meer informatie over de kerndoelen basisvorming en het examenprogramma voor de bovenbouw waarbij Spoorzoekersprojecten passen.

Kerndoelen onderbouw mens en maatschappij

36. De leerling leert betekenisvolle vragen te stellen over maatschappelijke kwesties en verschijnselen, daarover een beargumenteerd standpunt in te nemen en te verdedigen, en daarbij respectvol met kritiek om te gaan.

37. De leerling leert een kader van tien tijdvakken te gebruiken om gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen in hun tijd te plaatsen. De leerling leert hierbij over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken:(.....) De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen.

39. De leerling leert een eenvoudig onderzoek uit te voeren naar een actueel maatschappelijk verschijnsel en de uitkomsten daarvan te presenteren.

40. De leerling leert historische bronnen te gebruiken om zich een beeld van een tijdvak te vormen of antwoorden te vinden op vragen, en hij leert daarbij ook de eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.

41. De leerling leert de atlas als informatiebron te gebruiken en kaarten te lezen en te analyseren om zich te oriënteren, zich een beeld van een gebied te vormen of antwoorden op vragen te vinden.

42. De leerling leert in eigen ervaringen en in de eigen omgeving effecten te herkennen van keuzes op het gebied van werk en zorg, wonen en recreëren, consumeren en budgetteren, verkeer en milieu.

43. De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, en leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen.

46. De leerling leert over de verdeling van welvaart en armoede over de wereld, hij leert de betekenis daarvan te zien voor de bevolking en het milieu, en relaties te leggen met het (eigen) leven in Nederland.

47. De leerling leert actuele spanningen en conflicten in de wereld te plaatsen tegen hun achtergrond, en leert daarbij de doorwerking ervan op individuen en samenleving (nationaal, Europees en internationaal), de grote onderlinge afhankelijkheid in de wereld, het belang van mensenrechten en de betekenis van internationale samenwerking te zien.

Geschiedenis VMBO G/T bovenbouw (periode 1945-1989 / geschiedenis van Nederland)

De kandidaat kan de kenmerkende gebeurtenissen en ontwikkelingen in Nederland herkennen, in het juiste tijdsgewricht plaatsen en toepassen.

- » Koude Oorlog / invloedssferen / satellietstaten / IJzeren Gordijn
- » economische veranderingen: Wederopbouw / emigratie / economische groei en welvaartsstijging / consumptiemaatschappij / opbouw verzorgingsstaat / werkloosheid in jaren tachtig
- » sociaal-culturele veranderingen en toenemende pluriformiteit vanaf de jaren zestig: amerikanisering / gastarbeid(ers) / migranten (uit voormalige Nederlandse koloniën)

Geschiedenis HAVO/VWO bovenbouw

Domein A: historisch redeneren

De kandidaat kan:

- » in historische processen de samenhang tussen veranderingen en continuïteit beschrijven
- » de betekenis van historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen voor het heden aangeven
- » een vraag en een daarop aansluitende hypothese formuleren
- » voor een vraag bruikbaar bronnenmateriaal verwerven en gegevens eruit selecteren
- » in het kader van een historische vraagstelling verklaringen geven voor historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen
- » onderscheid maken tussen verschillende soorten oorzaken
- » bij het geven van oordelen over het verleden rekening houden met:
 - het onderscheid tussen feiten en meningen
 - tijd- en plaatsgebondenheid van interpretaties en oordelen afkomstig van personen uit het verleden en afkomstig van hedendaagse personen, onder wie hij zelf
 - de rol van waardepatronen in heden en verleden
 - het ondersteunen van uitspraken met behulp van argumenten

De ouders van Léon Stachowski op bezoek bij hun zoon en zijn familie. Brunssum, ca. 1929

Geschiedenis HAVO/VWO bovenbouw

Domein B: oriëntatiekennis

Kenmerkende aspecten bij tijdvak 9 (1900-1950)

- 37. de rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie
- 38. het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaalsocialisme
- 39. de crisis van het wereldkapitalisme
- 40. het voeren van twee wereldoorlogen
- 41. racisme en discriminatie die leidden tot genocide, in het bijzonder op de joden
- 42. de Duitse bezetting van Nederland
- 43. verwoestingen op niet eerder vertoonde schaal door massa-vernietigingswapens en de betrokkenheid van de burgerbevolking bij oorlogvoering
- 44. vormen van verzet tegen het West-Europese imperialisme

Kenmerkende aspecten bij tijdvak 10 (1950-2000)

- 45. de verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog
- 46. de dekolonisatie die een eind maakte aan de westerse hegemonie in de wereld
- 47. de eenwording van Europa
- 48. de toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen
- 49. de ontwikkeling van pluriforme en multiculturele samenlevingen

Maatschappijleer

Domein E: Pluriforme samenleving

De kandidaat kan:

- » uitleggen onder invloed van welke factoren de huidige pluriforme samenleving in Nederland is ontstaan en welke actoren erbij betrokken zijn.
- » voorbeelden van grondrechten die horen bij de pluriforme samenleving, herleiden tot artikelen in de Grondwet;
- » de waarden noemen die ten grondslag liggen aan de grondrechten;
- » uitleggen wat het verschil is tussen morele verplichtingen en plichten;
- » kenmerken van een pluriforme samenleving beschrijven.
- » op basis van bronnen de verschillen in leefomstandigheden, gewoonten en gebruiken van (afstammelingen van) migranten enerzijds en de autochtone meerderheid van de bevolking anderzijds verklaren;
- » uitleggen welke verschijnselen verband houden met:
 - toenemende of afnemende sociale cohesie;
 - het beleid van de politiek ten aanzien van etnische minderheden en vreemdelingen/asielzoekers terugvoeren op (inter)nationale documenten;
 - de standpunten van politieke partijen met betrekking tot vluchtelingen en migranten vergelijken en becommentariëren;
 - verschillende visies weergeven met het oog op de mogelijkheid om waarden te formuleren als basis voor verklaringen waarin aan alle mensen bepaalde rechten worden toegekend.

Ik heb geleerd over de historische context dat de beleving van een persoon vaak anders is dan de feiten die in de geschiedenisboeken staan

Olga Horvat-Čosič, met collega's in het Joegoslavisch. Katwijk, ca. 1972

2

Hoofdstuk

Praktische voorbereiding Spoorzoekersprojecten

Met welke leerlingen ga ik dit project doen?

Spoorzoekersprojecten zijn geschikt voor alle leerjaren en alle niveaus van het VO. Voorbeelden van lessen zijn online te vinden op vijfeeuwenmigratie.nl/materiaaldocenten en variëren van brugklas tot en met 6V en van gemengde en theoretische leerweg tot en met gymnasium. De projecten kunnen op verschillende manier vorm krijgen:

- » Klassikaal: de hele klas doet tegelijkertijd een Spoorzoekersproject, individueel of in groepjes.
- » Individueel of groepen: een individuele praktische opdracht, zoals een profielwerkstuk, een praktische opdracht voor het schoolexamen, als keuzethema of als vak verrijking in bijvoorbeeld trajecten voor hoogbegaafden, als 'Daltontaak' etc.
- » Als onderdeel van een projectweek over vluchtelingen/migranten (zie bijvoorbeeld het project van Jo Jacobs op Da Vinci Leiden en het project van Dorrit Matena op het Montessori Lyceum Amsterdam in de map 'Materiaal docenten')
- » Als onderdeel van een eendaags schoolbreed project (zie bijvoorbeeld het project 'culturele dag' van Nathalie Lagoutte op Gymnasium Haganum Den Haag in de map 'Materiaal docenten')

Waar past het in het curriculum?

In het drukke examenprogramma voor geschiedenis in de bovenbouw van HAVO en VWO lijkt het lastig voor een Spoorzoekersproject voldoende ruimte te maken. Het is echter goed te koppelen aan de tijdvakken 9 en 10: veel migratieverhalen die leerlingen zullen onderzoeken, hebben te maken met historische thema's uit de 20^e-eeuw (twee wereldoorlogen, dekolonisatie, totalitarisme, Koude Oorlog, globalisering etc.). Het is goed mogelijk de leerlingen het project bijvoorbeeld als praktische opdracht voor het schoolexamen te laten uitvoeren. Dan is er waarschijnlijk meer ruimte in een voor-examenjaar dan in het examenjaar. In de onderbouw van HAVO en VWO past het project goed in het programma in de derde klas, bijvoorbeeld als verdieping bij een van de bovengenoemde thema's.

Het curriculum in de bovenbouw van het VMBO bevat vooral 20^e-eeuwse thema's, waar het project goed in te passen is. Juist voor deze leerlingen is het prettig een thema uit te diepen door te 'doen'. In de eerste en de tweede klas (van alle niveaus) kan een gebrek aan kennis van deze periodes lastig zijn voor leerlingen; daar kan bij het inrichten van de opdracht en de beoordeling natuurlijk rekening mee worden gehouden.

Laat ik leerlingen samenwerken in groepjes of individueel werken?

Werken in duo's heeft voordelen. Enkelen daarvan:

- » Leerlingen kunnen van elkaar leren, elkaar inspireren, over drempels helpen, bijvoorbeeld bij het maken van afspraken en het bezoeken van een migrant;
- » Er zijn minder geïnterviewden nodig;
- » Leerlingen kunnen taken verdelen, bijvoorbeeld bij het in kaart brengen van de historische contextkennis en het voorbereiden en uitwerken van het interview;
- » Leerlingen leren samenwerken;
- » De nakijkdruk voor docenten is lager.

Individueel werken heeft ook voordelen. De belangrijkste:

- » Elke leerling krijgt de kans zelf iemand te interviewen.
- » Leerlingen kunnen in een groepje werken met 2 tot 3 'peers' als maatje.
- » Leerlingen kunnen samenwerken bij het verzamelen van historische context.

Wat als mijn leerlingen zeggen dat ze geen migranten kennen in hun familie?

Het is niet per se nodig familieleden te interviewen, al zullen de meeste leerlingen met een migratie-achtergrond daar het eerst voor kiezen. Aan interviews met familieleden kleven zowel voor- als nadelen [zie voor meer informatie hoofdstuk 3 Oral history]. Leerlingen denken bij migranten in de eerste plaats aan niet-westerse migranten. Dan loont het de moeite te benadrukken dat migratie breder is: ook migratie tussen twee provincies of zelfs maar plaatsen binnen Nederland kan mooie verhalen opleveren. Daarnaast vormt een interview met burens, kennissen, docenten, verenigingsleiders vaak een prima alternatief.

Ik vond het een moeilijke opdracht. Ik dacht dat ik geen migranten kende en ik wist niet hoe ik iemand moest gaan vinden.

Totdat mijn ouders zeiden: *denk eens aan oma. Zij is in Indonesië geboren*

De historische context was heel belangrijk voor het project. Deze hebben we beide dan ook goed bestudeerd voordat we het interview afnamen en ook voordat we de interviewvragen opstelden

Welke leerdoelen kies ik?

Spoorzoekersprojecten kennen een grote rijkdom aan leerdoelen; we bereikten meer leerdoelen dan we aanvankelijk dachten. Daarom is het - vooral voor de beoordeling - belangrijk om duidelijk te maken welke leerdoelen worden beoordeeld. Kies een beperkt aantal om een scherpe focus te houden: maak bijvoorbeeld onderscheid tussen de belangrijkste leerdoelen voor dit specifieke project en de 'bijvangst'.

Laat ik de leerlingen vrij in hun keuze voor onderwerpen die ze met hun geïnterviewde willen bespreken of kiezen we een focus?

Het kan zinvol zijn om de leerlingen enigszins aan te sturen in de thema's die ze met de geïnterviewde bespreken. Dat kan afhangen van de mate van autonomie die de leerlingen aankunnen. Mogelijk past een bepaald thema beter binnen het curriculum dan een andere thema. Verhalen over vertrek of over de reis of over aankomst en hoe mensen hun leven opbouwen op hun nieuwe plek leveren elk andere verhalen op. De ervaring leert dat enige sturing hierin helpt om de verhalen te kunnen vergelijken. De docent kan er ook voor kiezen om nog meer te sturen op deelthema's als (verandering en continuïteit) kleding, voeding, werk en inkomen, huisvesting, vrije-tijdsbesteding, dekolonisatie, religie, cultuurverschillen, idealen en teleurstellingen, contacten met vrienden en familie etc. Wees in elk geval duidelijk over de mate van vrijheid om eigen thema's te kiezen en laat de leerlingen weten welke mogelijke thema's er zijn.

De meeste Spoorzoekersprojecten hebben de verhalen laten opdiepen aan de hand van foto's. Sommige Spoorzoekersprojecten hebben leerlingen daarnaast ook laten vragen naar voorwerpen, bijvoorbeeld naar betekenisvolle voorwerpen uit de plek van herkomst. Wat namen ze mee en wat is nu nog belangrijk voor hen? In enkele projecten maakten de leerlingen zelf een portretfoto van de geïnterviewde met het betreffende voorwerp.

Wel of geen aandacht in de lessen voor de historische context?

Er lijkt een duidelijke relatie te bestaan tussen de kwaliteit van de werkstukken en kennis van de historische context van tijd en plaats van herkomst en van Nederland in de tijd van aankomst. Omdat de geïnterviewden in een klas uit veel verschillende plekken komen en omdat de migratie op verschillende tijdstippen plaatsvond, is het vrijwel ondoenlijk om klassikaal alle benodigde contextkennis te bespreken en aan te bieden. *Wel kan de docent:*

- » suggesties doen voor het zoeken van de juiste informatie, bijvoorbeeld op vijfeeuwenmigratie.nl, documentatie in de schoolbibliotheek en dergelijke
- » de geschiedenis van Nederland sinds de Tweede Wereldoorlog behandelen in de klas.

Samenwerken met het gemeente-of streekarchief?

Het verzamelde materiaal laten opnemen in bijvoorbeeld het gemeentearchief kan om verschillende redenen de moeite waard zijn. Het kan:

- » leerlingen enorm motiveren om goed werk af te leveren
- » Leerlingen laten nadenken over erfgoedvorming
- » migranten het gevoel geven dat de stad of streek geïnteresseerd is in hun verhalen
- » leerlingen bekend maken met en wegwijs maken naar het archief.

Samenwerken met andere vakken?

Bij dit project worden verschillende vaardigheden aangeboord, die ook bij andere vakken aan bod komen en moeten worden ontwikkeld. Daar kan samenwerking vruchtbaar zijn; denk bijvoorbeeld aan Nederlands (het uitwerken van het interview tot een lopend verhaal, het schrijven van een onderzoeksverslag), aardrijkskunde (geografische ligging van herkomstlanden: invloed van klimaat, natuurrampen etc. op migratiestromen), maatschappijleer (positie van migrantengroepen in de Nederlandse samenleving). Als een projectweek voor de hele school mogelijk is, kunnen veel meer vakken (talen, kunstvakken, drama) een eigen bijdrage leveren.

Bayram Arslan en kinderen klaar om naar Turkije te vertrekken. Almelo, 1975
/ İbrahim Görmez en Adem Şahin met mevrouw Hartjes in Pension Hartjes. Amsterdam, 1965

Hoeveel lessen en aaneengesloten of gespreid over de tijd?

Migratieprojecten zijn mogelijk van één dag tot enkele maanden. In dat geval loopt een Spoorzoekersproject naast de gewone lessen en wordt er af en toe aandacht aan besteed. De ervaring heeft geleerd dat het van belang is om een zekere focus te houden, maar de leerlingen wel genoeg tijd te geven om afspraken te maken en de interviews te houden en te verwerken. Een tijdspanne van ongeveer twee maanden lijkt goed te werken.

Wel of niet presenteren en hoe dan?

Spoorzoekersprojecten leveren veel interessant materiaal op. De docent die dit materiaal beoordeelt en dan terug geeft aan de leerlingen, laat prachtige kansen liggen tot gesprekken in de klas over overeenkomsten en verschillen, betekenis van migratie voor nu en in de toekomst, onderzoek doen etc. Er zijn verschillende manieren om de opbrengsten met elkaar te delen:

- » Tentoonstelling in een archief, museum, buurthuis, op school, in de klas, bijvoorbeeld van foto's met QR-codes met toegang tot fragmenten uit de interviews, commentaar van de leerling, bijbehorende muziek etc;
- » Maken van een Digitale 'tentoonstelling'
- » Leerlingen in groepjes met behulp van een beoordelingsformulier en rubrics peer-feedback laten geven en een voorstel doen aan de docent voor de beoordeling. Daarmee bekijken zij elkaars werk serieus. Een dergelijke beoordelingsronde kan bijvoorbeeld worden afgesloten met een klassengesprek.

Wat laat ik inleveren en hoe?

Ons advies is om de (geluids-)opname van het hele interview te laten inleveren met uitleg waar drie belangrijke fragmenten staan. Steekproefsgewijze kan de docent dan ook andere fragmenten beluisteren of bekijken. Laat deze fragmenten uitschrijven en als bijlage bij het werkstuk doen. In geval van overdracht aan het archief: overleg vooraf met het archief over hun wensen.

Wat kan ik doen om de werkdruk te beperken?

- » Maak gebruik van de planningen, instructies en ander materiaal van bestaande projecten van andere scholen
- » Begin klein, met één klas of enkele leerlingen en bouw je doelen en omvang later uit
- » Doe deze projecten meerdere jaren achtereen
- » Laat leerlingen in groepjes samenwerken

Ik heb geleerd hoe het voelde om geëmigreerd te worden en anders te zijn

- » Gebruik (bestaande) rubrics en een standaardformulier bij de beoordeling
- » Laat leerlingen elkaar in kleine groepjes peer-feedback geven bij tussenstappen
- » Laat leerlingen elkaars werk beoordelen aan de hand van de rubrics voordat je het werk zelf als docent beoordeelt. Laat de kwaliteit van hun beoordeling voor 5% of 10% meetellen in hun eigen cijfer
- » Laat leerlingen zoveel mogelijk zelf doen en verdeel taken en verantwoordelijkheden onder hen, bijvoorbeeld ook bij het maken van een tentoonstelling in de klas of op school
- » Geef stagiaires specifieke taken die passen bij hun leerdoelen
- » Vorm samen met andere collega's een Professionele Leergemeenschap en formuleer leerdoelen voor je eigen ontwikkeling als docent, waarmee je een deel van je professionaliseringstijd kunt inzetten bij deze activiteiten
- » Werk in een digitale omgeving (bijvoorbeeld Google Classroom), waardoor alles overzichtelijk in dezelfde omgeving zit, collega's kunnen bijdragen.

TIPS & TRICKS

1

Bereid je goed voor, maar begin ook gewoon: in de praktijk leer je hoe concreet de opdrachten voor jouw leerlingen moeten zijn en hoe je zelf prettig met ze werkt.

2

Durf de leerlingen los te laten. Geef ze de gelegenheid om fouten te maken. Daar leren ze juist van.

3

Vanwege de veelzijdigheid van de Spoorzoekersaanpak, is het van belang om bij elk project voor je leerlingen én voor jezelf te focussen op een beperkt aantal relevante aspecten: *wat zijn je belangrijkste aandachtspunten en doelen?*

4

Pas op voor teveel 'goede bedoelingen'. Migratie heeft niet alleen betrekking op 'zichtbare' migranten. Voor elke leerling kan dit project inzicht geven in de eigen identiteit.

5

Organiseer tentoonstellingen op school liever naar thema's en/of tijd dan naar land van herkomst, zo worden overeenkomsten maar ook interessante verschillen eerder zichtbaar.

Dochters Lyskawa met hun neefjes en nichtjes in Polen, 1961.

3

Hoofdstuk

Het gebruik van *Oral History*

In Spoorzoekersprojecten gaan leerlingen aan de slag met een bijzondere vorm van geschiedenis: oral history. Het is voor veel leerlingen de eerste keer dat zij iemand interviewen. Het gaat daarbij niet alleen om weergeven van wat er wordt verteld, maar ook om aandachtig luisteren, selecteren, verbanden leggen, vergelijken met andere bronnen. Het gaat niet alleen om de feiten, maar ook om het verhaal dat de feiten verbindt en om de manier waarop dat verhaal wordt verteld en de betekenis die daaraan wordt gegeven, om de betekenis die deze verhalen voor ons (leerlingen, docenten, ouders, migranten) nu hebben.

Maar wat is oral history precies en hoe gebruik je dat wat in het geheugen van de persoon in kwestie ligt opgeslagen als historische bron? En veel praktischer: *hoe benaderen leerlingen iemand, hoe leer je leerlingen vragen stellen, hoe zorg je ervoor dat leerlingen kritisch kijken naar de betrouwbaarheid van herinneringen en hoe leggen ze het gesprek vast en verwerken ze het?*

Het gebruik van herinneringen als historische bron ³

Oral history, of mondelinge geschiedenis, is een vorm van geschiedschrijving waarbij de herinneringen van ooggetuigen centraal staan. Door middel van interviews worden de herinneringen van geïnterviewden vastgelegd zodat deze kunnen dienen als historische bron. Op die manier krijgen ook groepen die in traditionele bronnen ondervertegenwoordigd zijn een stem. Minderheden zijn hier een goed voorbeeld van. Er wordt veel óver hen geschreven in bijvoorbeeld beleidsstukken, die uiteindelijk in lokale of nationale archieven terecht komen. Maar in diezelfde archieven zijn nauwelijks stukken te vinden waarin deze mensen zélf aan het woord komen. De stem van de gewone man heeft doorgaans weinig plaats in de geschiedschrijving.

Door leerlingen ‘de gewone man’ te laten interviewen, komt het vak geschiedenis meer tot leven. Het besef dat hét verleden niet bestaat en dat het bij geschiedenis gaat om verhalen en reconstructies wordt door het gebruik van mondelinge geschiedenis eens te meer aangewakkerd. Leerlingen leren door middel van interviews met ooggetuigen op een natuurlijke wijze de ruimere historische context te begrijpen en gebruiken. Ze gebruiken op een actieve manier dat wat ze bij het vak Geschiedenis leren, om zelf geschiedenis ‘te maken’. Door bijvoorbeeld hun verslagen en interviewopnames op te slaan in lokale archieven, dragen zij bij aan de vorming van hun stadsgeschiedenis.

³ Bleyen, J., & Molle, van L. (2012). *Wat is mondelijke geschiedenis?* Den Haag: Acco Leuven

Kritisch leren kijken

Daarnaast worden leerlingen uitgedaagd om kritisch te kijken naar dat wat voortkomt uit het interview. Want wat was het doel van het interview? Was er een specifieke onderzoeksvraag of was het doel om zoveel mogelijk te documenteren over een bepaalde onderwerp? Wat werd er gezegd en hoe werd het gezegd? Welke ervaringen en gebeurtenissen selecteerde de geïnterviewde en hoe verwoordde en beoordeelde degene die vervolgens? En wat is het verschil tussen het interviewen van eigen familie en kennissen enerzijds en onbekenden anderzijds? Erg veel zaken om rekening mee te houden. In praktijk blijkt dan ook dat het lastig is om dit allemaal van leerlingen te verlangen. Daarom is het van belang om niet alles tegelijk te willen, de leerdoelen afstemmen op het niveau van de leerlingen.

Een aantal bevindingen uit de praktijk:

❖ Informatie verzamelen en ordenen

Laat leerlingen nadenken over het doel van het interview. Willen ze zoveel mogelijk te weten komen over het levensverhaal van de geïnterviewde of over bepaalde aspecten van diens leven? Je kan hen helpen door klassikaal een voorbeeldvragenlijst te maken om de informatie die ze willen verzamelen, te ordenen. Wanneer het gaat om levensverhalen van migranten is het vaak handig om vast te houden aan de grotere thema's: vertrek uit thuisland, aankomst in Nederland (reis), wonen, werken, contact met Nederlanders, familie/gezin en vrije tijd.

Ik heb verhalen gehoord van mijn vader, die hij mij nog nooit eerder had verteld. Ik wist niet dat hij vroeger zo ondernemend en vrolijk was

❖ Vragen stellen

Oefen veelvuldig met vragen stellen. Leerlingen denken in veel gevallen dat interviewen niet lastig is, je stelt toch gewoon een aantal vragen? Ze houden echter geen rekening met zenuwen, gesprekken die stokken, geïnterviewden die teveel praten of het gebrek aan kennis waardoor doorvragen als eng ervaren wordt. Laat ze daarom klassikaal oefenen, met elkaar of met jou als docent.

❖ Omgaan met ooggetuigen als bron

Leerlingen hebben de neiging om dat wat hen verteld wordt in een interview voor waar aan te nemen. Het is dan ook lastig om hen duidelijk te maken dat de geïnterviewde niet hoeft te liegen, maar dat zijn verhaal toch hier en daar niet geheel waarheidsgetrouw hoeft te zijn. Dit is nog lastiger wanneer het eigen familie betreft, kritisch kijken naar het verhaal van opa, oma of vader en moeder is moeilijk. Verwacht dan ook niet dat leerlingen dit snel zullen doen. Om leerlingen toch wat houvast te bieden om tijdens het uitwerken van het interview een onderscheid te maken tussen wat relevant is en wat niet, kun je ze van tevoren onderzoek laten doen naar het land van herkomst (plaats en tijd van vertrek), waarom migreerden mensen vanuit die regio en Nederland ten tijde van aankomst?

❖ Interviewen van eigen familie

Het interviewen van eigen familie kent voor- en nadelen. Het grootste voordeel is dat het vertrouwd is en voor veel leerlingen daardoor minder eng is om een interview af te nemen. Het is laagdrempelig, het is gemakkelijk om nog een paar vragen te stellen die werden vergeten tijdens eerste interview en er is doorgaans meer tijd voor een interview. In de praktijk blijkt dat leerlingen die eigen familie interviewen ook beter in staat zijn te contextualiseren in een eindverslag. Dat komt over het algemeen omdat familieleden meer contextkennis bieden in het interview; oma of opa die even snel uitlegt hoe dat vroeger zat.

Een nadeel bij het interviewen van familieleden is dat veel leerlingen het lastig vinden om kritisch te kijken naar het verhaal dat verteld wordt. Het is dan ook heel lastig dit van ze te verlangen. Een ander nadeel wordt gevormd door de informatie die familieleden, en dan met name ouders, nog wel eens achter willen houden. Het kan voor het geïnterviewde familielid kwetsbaar voelen om alles te vertellen, bijvoorbeeld over de angsten die gepaard gingen met de migratie naar Nederland. Ouders willen hun kinderen beschermen en zullen geneigd zijn sommige dingen niet vertellen. Deels omdat ze hun kind daar te jong voor vinden, deels omdat ze het beeld dat kinderen van hun ouders hebben niet willen aantasten. In het geval van grootouders is dit vaak anders. Uit de verscheidene Spoorzoekersproject blijkt dat grootouders leerlingen soms zaken vertellen die hun ouders niet eens weten. Juist omdat deze grootouders hun eigen kinderen ook niet wilden belasten met ervaringen, maar de afstand tot het kleinkind anders voelt en ze op een leeftijd zijn waarop ze reflecterend terug kunnen kijken.

TIPS & TRICKS

1

Wanneer leerlingen mensen benaderen voor een interview, kan het handig zijn (en vertrouwen geven) dat ze een informatiebrief meenemen waarin de docent vanuit de school kort schrijft waar het project over gaat en toe dient. Mocht er samengewerkt worden met een plaatselijk archief, dan is het verstandig de leerlingen direct een toestemmingsbrief mee te geven waarin de geïnterviewde kan aangeven of het materiaal (zowel de geluidsopname als eventuele foto's) mag worden opgeslagen of gepresenteerd door het plaatselijke archief.

2

Laat leerlingen het interview opnemen op audio. Dit kan doorgaans op alle mobiele telefoons. Op die manier hoeven ze tijdens het interview niet te schrijven, kunnen ze beter opletten en kunnen ze de opname aan de docent sturen.

3

Laat de leerlingen een klein bedankje meenemen voor het interview. Ze komen immers iets 'halen', dus kunnen ze ook iets geven. Een doosje chocolade is vaak voldoende.

Toen we een migrant moesten uitzoeken voor het project, dacht ik meteen aan mijn oma.

Hierdoor is het project voor mij ook persoonlijk geworden. Ik heb veel oude familiefoto's bekeken. Ondanks dat ze oud zijn, vind ik dat ze van goede kwaliteit zijn en ook representatief voor de eerste periode van mijn oma in Nederland.

Sinds kort zijn er bij haar geheugen problemen geconstateerd. Daardoor zijn de interviews niet helemaal verlopen zoals ik had gehoopt. Soms merkte ik dat mijn oma er niet meer helemaal uitkwam. Ik vind het daarom wel extra fijn dat ik dit project nu met haar gedaan heb

Leren vragen stellen: een korte handleiding in 9 stappen

1. Lees je goed in het onderwerp en de tijd in

Laat leerlingen informatie opzoeken over het land van herkomst en over de tijd waarin de geïnterviewde naar Nederland kwam. Laat ze daarbij niet alleen kijken naar wat er speelde in het land van herkomst in die tijd, maar juist ook in Nederland in die periode. Welke partijen waren er aan de macht, welke maatschappelijke thema's speelden er en welke positie namen migranten in (vergelijk bijvoorbeeld eens de komst en ontvangst van gastarbeiders in de jaren zestig/zeventig met de komst van vluchtelingen of arbeidsmigranten uit Oost-Europa in recente jaren).

Wat ik ga onthouden is hoe het is om iemand te interviewen. Het was anders dan ik had verwacht, want ik was een beetje nerveus

2. Maak een goede vragenlijst als houvast

Zelfs volleurde interviewers of journalisten schrijven vaak een aantal vragen of steekwoorden op voordat ze een gesprek ingaan. Dit geeft houvast als het gesprek een hele andere kant op dreigt te gaan, maar geeft leerlingen ook een leidraad voor de opbouw van het interview. Tegelijkertijd moet de leerling niet te star vasthouden aan de vragenlijst. Niet alle vragen hoeven gesteld en heel statisch afgewerkt te worden. Leer leerlingen juist goed te luisteren, samen te vatten en door te vragen (ezelsbruggetje: LSD). Wellicht komt er een onderwerp ter sprake dat veel interessanter is en waar dieper op ingegaan kan worden.

3. Open en gesloten vragen

Alle leerlingen weten het verschil tussen open en gesloten vragen, in theorie. In de praktijk vergeten ze dit nog wel eens. Daarnaast is het natuurlijk helemaal niet erg om af en te gesloten vragen te stellen, soms moet dat ook om de feiten helder te krijgen. Maar leer leerlingen daarnaast aan vooral belevingsvragen te stellen: 'beschrijft u eens..., wat was uw indruk van..'. In plaats van de vraag te stellen: hoe was de Tweede Wereldoorlog in Den Haag, kunnen ze ook vragen: wat kunt u zich nog herinneren van de Tweede Wereldoorlog in Den Haag, beschrijft u eens hoe die periode er voor u uitzag. Zie ook punt 8.

4. Korte en duidelijke vragen

Oefen met leerlingen op het stellen van duidelijke, korte vragen. De praktijk leert dat leerlingen vaak te korte gesloten vragen stellen of heel uitgebreide open vragen, waardoor de geïnterviewde de draad kwijtraakt. Stel duidelijke vragen voor een duidelijk antwoord. Stel nooit twee vragen in één en maak het niet te ingewikkeld.

Kinderen Beppi en Lola Tomaello bij de fotograaf in de Haagse Passage. Den Haag, ca. 1930

5. Geen vragen waar je mening in doorklinkt

Het draait om het verhaal van de geïnterviewde, niet om de mening van de leerling. Leer leerlingen daarom om waardevrije vragen te stellen. Op die manier voelt de geïnterviewde zich ook vrij om te vertellen. Daarbij is het ook heel belangrijk dat de interviewer geen woorden in de mond legt, maar zeker ook niet uit de mond trekt. Dus geen vragen als: U was vast heel erg bang in de oorlog. Dat geeft de geïnterviewde maar twee mogelijkheden: ja ik was bang of nee ik was helemaal niet bang, in plaats van een eigen beschrijving van zijn/haar gevoelens te geven.

Ook al denk je als interviewer te weten waar de geïnterviewde heen wil met zijn/haar antwoord, nooit zinnen afmaken met: ‘u bedoelt zus en zo zeker’. Laat de geïnterviewde in zijn/haar tempo vertellen, kleur het verhaal niet voor hen in.

6. Opbouw van een interview

Met welke vragen begin je een interview en met welke zeker niet? Een interview begint rustig door eerst wat over koetjes en kalfjes te praten (bijvoorbeeld over het huis waar de geïnterviewde woont, dat geeft de leerlingen gelijk de mogelijkheid rond te kijken naar mogelijke objecten die het levensverhaal van de geïnterviewde weerspiegelen) om beide partijen om hun gemak te laten zijn. Daarna het interview beginnen met eenvoudige feitelijke vragen en langzaam naar de wat lastigere of zwaardere onderwerpen bewegen. Daarnaast kunnen leerlingen ervoor kiezen om het interview chronologisch op te bouwen (leven in land van herkomst, vertrek naar Nederland, aankomst, wonen, werk, contact met Nederlanders, etc.) of juist een aantal onderwerpen laten kiezen (wonen, werk, eten, etc.).

7. Directe en indirecte informatie (van horen zeggen)

Een van de lastigste zaken tijdens het houden van een oral history interview is het onderscheid weten te maken tussen wat iemand zelf heeft meegemaakt, wat ze van horen zeggen hebben uit die tijd en welk deel van hun verhaal ingekleurd is door latere beeldvorming over die tijd. Een goed voorbeeld hiervan is iemand interviewen over zijn/haar leven tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er zijn eindeloos veel boeken geschreven en films gemaakt over de Tweede Wereldoorlog, wat de herinneringen van ooggetuigen aan de tijd zeker heeft gekleurd. Probeer dit zoveel mogelijk te ondervangen door te vragen naar de individuele en concrete ervaringen en de eigen beleving daarvan.

8. Emoties

Migratie gaat gepaard met emotie. Het verlaten van het thuisland, het achterlaten van familie en het opnieuw beginnen in een land waar veel totaal anders is en waar men waarschijnlijk de taal nog niet van sprak. Geef dit aan leerlingen mee voordat ze gaan interviewen en laat ze vooral de geïnterviewde volgen in hun reactie hierop. Sommige geïnterviewden willen door de emotie heen toch het verhaal vertellen, terwijl anderen liever een bepaald onderwerp niet bespreken. De geïnterviewde is hierin leidend.

9. Interview situatie

1-op-1 interviews zijn meestal het beste, laat leerlingen in ieder geval niet met meer dan 2 interviewers iemand interviewen, dat kan erg overweldigend zijn. Zorg ervoor dat de geïnterviewde zelf ook niet de hele familie uitnodigt, die actief deel gaan nemen aan het interview.

Een interview bij iemand thuis geniet om twee redenen de voorkeur: 1) de geïnterviewde voelt zich op zijn/gemak, wat het interview ten goede komt en 2) het geeft de leerlingen de kans om ook rond te kijken in het huis naar eventuele objecten die de geïnterviewde mee heeft genomen uit het thuisland of die iets vertellen over hem/haar. Daarnaast geeft dat de leerlingen ook de kans om naar foto's te vragen uit privé albums.

*Besnijdenisfeest van de zonen van Turan Gül en Gül Gülseren. Zaandam, 1975
/ Verjaardag van Irene Dongen met haar collega verpleegsters. Poortugaal, 1959*

4

Hoofdstuk

Foto's: historische bron en gereedschap

Privé albums van migranten “bieden een unieke blik op de geschiedenis van vestiging en inburgering, van aanpassing en cultuurbehoud, van identiteit en ondernemerschap. Weinig andere bronnen weten het dagelijks leven zo direct te treffen.” Deze tekst is terug te vinden bij de database van het Historisch Beeldarchief Migranten HBM - iisg.nl, dat een representatieve beeldcollectie van de 20ste eeuwse geschiedenis van migranten in Nederland probeert aan te leggen. Door privéfoto's te gebruiken tijdens interviews, krijgen ook leerlingen de kans om een aanvulling te maken op het bestaande, veelal eenzijdige, beeldmateriaal over migranten (veelal gemaakt door fotojournalisten, in opdracht van een krant als beeld bij een artikel). Niet alleen verschaffen privéfoto's informatie over een bepaalde periode in de tijd, ook vertellen deze foto's (en de daarbij behorende verhalen) een stukje Nederlandse geschiedenis.

Foto's: historische bron en gereedschap

Hoe leer je leerlingen gebruik maken van foto's uit de privéalbums van migranten? Hoe leren leerlingen om een interview te houden aan de hand van die kiekjes en hoe laat je ze echt kijken naar deze foto's? Met andere woorden: hoe kun je foto's inzetten als historische bron **en** als gereedschap om het verleden (en heden) te reconstrueren? We weten inmiddels uit ervaring dat leerlingen historisch beeldmateriaal vaak direct interpreteren (zoals ook bij spotprenten vaak gebeurd) en daardoor de essentie missen. Door hen stapsgewijs en samenwerkend te laten kijken naar foto's en vragen te leren stellen, komen ze dichterbij de kern.

Die kern is dan ook: vragen stellen. Laat leerlingen degene die ze gaan interviewen alvast vragen om ook foto's klaar te leggen voor het interview. De praktijk leert dat mensen vaak zeggen dat ze geen bijzondere foto's hebben, maar dit is precies waar de leerlingen naar op zoek moeten: de alledaagse foto's die iedereen in zijn album heeft. Laat ze vragen stellen bij foto's; wie, wat, waar, waarom, wanneer en hoe. De foto's vormen een historische bron over het leven van de geïnterviewde, maar laten tegelijkertijd zien hoe het leven in Nederland voor een migrant er gedurende die periode uitzag. Daarnaast geeft het vragen stellen bij foto's niet alleen de leerling meer mogelijkheden om achter het levensverhaal te komen, het geeft de geïnterviewde vaak ook meer lucht en ruimte. Bijna iedereen vindt het namelijk leuk om te vertellen over foto's, het is laagdrempelig.

Kleur geven aan levensverhalen

Uit verscheidene Spoorzoekersprojecten blijkt dat het voor leerlingen vaak al spannend en ingewikkeld genoeg is om überhaupt een interview te houden. Om ze te vragen foto's echt als gereedschap te gebruiken om het interview te houden, is vaak net een stap te ver. Toch kun je leerlingen wel uitdagen foto's te verzamelen door ze uit te leggen dat mensen zich vaak andere dingen herinneren als ze foto's zien. Wanneer je mensen vraagt hun levensverhaal te vertellen, doen ze dit vaak aan de hand van grote thema's als: jeugd, naar school gaan, werk vinden, trouwen, kinderen krijgen, etc. Als je leerlingen tijdens het interviewen samen met de geïnterviewde naar een aantal foto's laat kijken, zullen er andere herinneringen bovenkomen. Het zijn juist die vaak anekdotische herinneringen die het levensverhaal kleur geven. Daag de leerlingen daarom uit om foto's te bekijken, zonder dat ze de foto's per se als leidraad in het interview hoeven te gebruiken. Ze hoeven niet de perfecte foto te vinden, ze kunnen de geïnterviewde vragen welke foto's iets vertellen over hun leven.

Dit is het vetste dat ik ooit voor school heb gedaan

Laat leerlingen bijvoorbeeld vragen of de geïnterviewde foto heeft van de komst naar Nederland, de eerste dagen, de eerste woning, het werk dat ze deden. Kortom, laat ze bij het vragen naar alle grote thema's (aankomst, wonen, werken, familie, vrije tijd, omgang met Nederlanders) ook vragen of daar foto's van zijn. Dan vinden ze vanzelf een aantal foto's die het levensverhaal kracht bij zetten. Foto's zijn echter niet alleen gereedschap voor

tijdens een interview of een historische bron die wat zegt over de groep waartoe de geïnterviewde behoort. Het gaat in de gevallen waarbij leerlingen eigen familie interviewen ook over het doorgeven van de familiegeschiedenis.

Laat de leerlingen daarom ook vooral plezier ontleen aan het verzamelen van historisch beeldmateriaal. Het geeft het levensverhaal dat ze optekenen kleur, ze voegen met de foto's die ze verzamelen iets toe aan het bestaande, vaak eenzijdige, beeld van migranten en het geeft ze meer openingen voor vragen tijdens het interview.

TIPS & TRICKS

- 1

Bereid de leerlingen voor op het interview en de foto's die ze kunnen verzamelen. De ervaring leert dat als je leerlingen enkel de opdracht meegeeft dat ze beeldmateriaal bij het interview moeten verzamelen, ze geneigd zijn een pasfoto van de geïnterviewde te vragen.
- 2

Maak tijdens de voorbereiding in de klas gebruik van foto's uit de databank van het Historisch Beeldarchief Migrant*iisg.nl*. Je kunt de leerlingen laten oefenen met de meer dan 5.000 foto's, die altijd voorzien zijn van context. Laat ze bijvoorbeeld het verhaal van een van de migranten uit de databank vertellen aan de hand van drie foto's.
- 3

Oefen met het stellen van vragen bij foto's, zonder dat leerlingen direct overgaan op interpretatie. *Wat zie je, niet wat denk je te zien.*
- 4

Wanneer je samenwerkt met het plaatselijke archief, vraag dan of die ook interesse hebben in foto's. Zo ja, zorg dan dat de geïnterviewden toestemming geven voor het archiveren van het beeldmateriaal.
- 5

In het geval van archiveren, moeten de foto's ook op hoge resolutie gescand worden. Voor enkel een werkstuk is een scherp foto van een foto voldoende, voor het archiveren of wanneer ze gebruikt dienen te worden bij een tentoonstelling, laat de leerlingen dan vragen of ze de foto's mee mogen nemen om te scannen.

5

Hoofdstuk

Samenwerken met archieven en musea

Het belang van zelf erfgoed verzamelen voor leerlingen

De interviews en privéfoto's die leerlingen verzamelen bieden de mogelijkheid om ook iets te leren over de vorming van erfgoedcollecties in musea en archieven. Over erfgoed als verschijnsel. Een Spoorzoekersproject leent zich goed voor een erfgoed benadering waarbij erfgoed niet als een gegeven wordt beschouwd, maar als het voorlopige resultaat van een voortdurend onderhandelingsproces waarin tal van (f)actoren een rol spelen. Het biedt leerlingen de mogelijkheid om kritisch te reflecteren op hoe collecties van archieven en musea tot stand komen.

Het materiaal dat leerlingen verzamelen vormt een interessante aanvulling op bestaande erfgoedcollecties. Zo bevatten de meeste fotocollecties van archieven vooral foto-opdrachten die zijn gemaakt voor met een journalistiek doel, bijvoorbeeld voor de krant. Privéfoto's bieden een unieke en aanvullende kijk op het dagelijks leven en kunnen een contrapunt vormen bij de overheersende beeldvorming over komst en vestiging. Waarom is het expliciteren van de rol van leerlingen als erfgoed-makers belangrijk? Wat is de meerwaarde van samenwerking buiten de schoolmuren?

Beeldvorming over migratie en migranten

Dat wat erfgoedinstellingen verzamelen en selecteren om bewaard te worden, bepaalt in grote mate ons beeld van het verleden. Door samen te werken met het archief is het mogelijk om op verschillende manieren leerlingen kennis te laten maken met een meer dynamische kijk op erfgoed. Musea en archieven leveren niet alleen kennis over het verleden, maar produceren ook het verleden in het heden. Erfgoed is een kwaliteit die aan bepaalde sporen uit het verleden wordt toegekend. Erfgoed is daarbij geen gegeven maar het resultaat van een proces van selecties en onderhandelingen. Deze toekenning is nooit neutraal, maar altijd maatschappelijk en politiek gekleurd, zeker bij een onderwerp als migratie.

Identiteitskaart van terrazzowerker Carlo Tomaello sr. Rotterdam, 1922a

Door binnen de lessen aandacht te besteden aan het proces van “ver-erfgoeding” kan je als docent duidelijk maken aan de leerlingen dat ze zelf een bijdrage kunnen leveren. Belangrijk aspect daarbij is dat de verhalen en beelden die ze gaan verzamelen nog niet altijd door archieven en musea worden verzameld, verteld en gepresenteerd. Er liggen daardoor kansen in de klas voor dialoog en onderhandeling tussen leerlingen over de canonisering van migratie in beeld en woord.

*Bijzonder dat de mensen die ik heb leren kennen
allemaal een verschillend “mooi” verhaal hebben
en dat onze migrant zo open was*

Samenwerken met het archief (of museum)

Als onderdeel van Spoorzoekersprojecten kunnen leerlingen een bezoek brengen aan het lokale archief. In het archief kunnen leerlingen ontdekken welke bronnen over migratie bewaard worden, maar ook horen hoe het archief deze verzamelt en selecteert. Veel archieven bieden rondleidingen aan of speciale programma’s. De archivaris kan op verzoek van de school relevante archiefstukken en documenten laten. Daarnaast kan iets verteld worden over het verzamelbeleid van een archief. Hoe komt het archief aan archiefstukken? Wat wordt er bewaard en wie bepaald wat er bewaard wordt? Welke selecties worden er gemaakt en wie hebben er inspraak? Dit zou ook in het museum kunnen.

Door zicht te krijgen op de werking van een archief kan de leerling zicht krijgen op de dynamische rol van erfgoed rond migratie en migranten. De samenwerking kan ook een stap verder gaan: door leerlingen als erfgoed-makers in te zetten en in samenwerking met het archief/museum persoonlijke verhalen en foto’s te verzamelen als aanvulling op hun collectie. Dit verzamelde materiaal kunnen de leerlingen vervolgens officieel presenteren of overdragen aan het archief/museum. Zo droegen leerlingen van de eerste klas van het Haganium bij aan de collectie van het Gemeente-archief Rotterdam door het schenken van hun werkstuk, scans van verzamelde foto’s en een transcriptie van hun interview. Tijdens een feestelijke overdracht archiveerden de leerlingen hun eigen werk met witte handschoentjes en tekenden de directeurs symbolisch voor de overdracht van het materiaal.

TIPS & TRICKS

1	Bespreek je wensen, er is vaak veel meer mogelijk dan het standaard aanbod.
2	Neem tijd om met elkaar door te spreken wat verwachtingen en mogelijkheden zijn.
3	Betrek bij een uitvoerige samenwerking het archief bij meerdere fases van het project en maak gebruik van de inhoudelijke expertise van het museum/archief. Zo heeft het Stadsarchief de verantwoordelijkheid voor het maken van een toestemmingsformulier/quitclaim.
4	Laat, als je met leerlingen op school werkt, het archief weten wat je doet.
5	Neem tijd om na afloop mogelijke verbeterpunten te bespreken (dat is goed voor vervolg).
6	Kijk naar het belang van het archief/museum en het eigen belang van de school.
7	Archieven/musea hebben soms mogelijkheid om materiaal van leerlingen te presenteren.
8	In sommige steden zijn thematische stadswandelingen mogelijk, gecombineerd met een bezoek aan het archief.

6 Hoofdstuk

De afronding: presenteren en delen

Spoorzoekersprojecten lenen zich ook goed voor het onderzoeken door leerlingen van verschillende perspectieven op migratiegeschiedenis. Door bij de afronding van het project tijd en aandacht te besteden aan het presenteren van foto's en verhalen met elkaar en/of met de buitenwereld, kunnen leerlingen reflecteren op verschillende perspectieven op de geschiedenis die ze zelf hebben verzameld. Daarnaast biedt de afrondende fase van het project gelegenheid om leerlingen in dialoog te laten gaan over aspecten van representativiteit en de rol van beeldvorming. Dit kan op school, binnen de klas of breder met de buitenwereld.

Het peer-reviewed werkstuk / verslag

Een goede manier om leerlingen kennis te laten nemen van elkaars werk is om ze te betrekken bij de beoordeling van elkaars werk. Werkstukken en verslagen kunnen door leerlingen peer-reviewed worden gelezen en beoordeeld. Daarbij kan de docent hen expliciet laten nadenken over de mate van representativiteit van de verhalen in relatie tot het gepresenteerde migratiegeschiedenis in hun schoolboek. [Zie voor meer informatie hoofdstuk- Beoordelen en het voorbeeldformulier voor peer-review voor de brugklas van het Sint Janslyceum Den Bosch in de online map 'Materiaal docenten']

Het onderzoeken van verschillen en overeenkomsten: tentoonstelling of poster-presentatie

Een andere mogelijkheid is om leerlingen verschillende visies op migratie naast elkaar te laten zetten aan de hand van de door hen verzamelde foto's en verhalen. Door presentatie van de resultaten in de klas in de vorm van een kleine tentoonstelling of door leerlingen in groepjes te laten werken aan een posterpresentatie op basis van het verzamelde materiaal.

Ook bij deze opdracht kan de docent leerlingen vervolgens laten nadenken over de mate van representativiteit van de verhalen in relatie tot de gepresenteerde migratiegeschiedenis in hun schoolboek. De klas kan ook gevraagd worden door middel van een actieve werkvorm als debat of aan de hand van door hen zelfgemaakte stellingen een gezamenlijke (beredeneerde) keuze te maken voor de twee meest aansprekende verhalen.

Daarnaast is het mogelijk om leerlingen onderling te laten reflecteren op de verzamelde verhalen en foto's in relatie tot dat wat er over dit onderwerp in de erfgoedcollectie van het stads- of streekarchief te vinden is. Als uitgangspunt kan de beeldbank van het archief worden genomen. Welke door de klas verzamelde beelden en verhalen vormen een aanvulling op de collectie en waarom?

Ook kan de docent de leerlingen vragen om in groepjes een beredeneerde keuze te maken voor een (fictieve) aanvulling voor de collectie privéfoto's van het Historisch Beeldarchief Migranten iisg.nl Welke foto's zouden zij willen toevoegen en waarom?

Mondelinge presentatie in de klas: discussie

Een waardevolle afsluiting kan ook bestaan uit een korte mondelinge presentatie van de resultaten door leerlingen aan elkaar, bijvoorbeeld in groepjes. Door het uitwisselen van verhalen kunnen leerlingen verschillende perspectieven op migratie-geschiedenis met elkaar verkennen. Welke verschillen zien zij? Wat zijn de overeenkomsten in de door hen verzamelde verhalen?

Een andere mogelijkheid is om aanknopingspunten in de learner reports te gebruiken. De docent stelt dan de vraag: Wat is het belangrijkste wat je door deze opdracht over migratie(geschiedenis) hebt geleerd? Kijk je nu anders naar migratie en hoe dan? *Zie je overeenkomsten tussen jouw verhaal en andere verhalen (die je kent)?*

Eindpresentatie voor publiek (op school of in het archief)

Leerlingen van het Erasmiaans Gymnasium Rotterdam en Stedelijk Gymnasium Schiedam maakten in samenwerking met hun docenten een kleine Spoorzoekers-tentoonstelling als eindpresentatie. In beide gevallen werden zowel ouders als geïnterviewden uitgenodigd voor de bezichtiging. De presentatie werd voorzien van QR-codes met ingesproken teksten door de leerlingen zelf. Tijdens de opening van de tentoonstelling op school lazen leerlingen een aantal verhalen ter plekke voor. Hoewel dit een tijdrovende klus was, bleken zowel leerlingen, de geïnterviewden en de ouders dit zeer te waarderen. [Zie het voorbeeld van het Stedelijk Gymnasium Schiedam in de online map 'Materiaal docenten']

Ook een presentatie op locatie in het archief of in een museum is een mogelijkheid. Het officieel overdragen en (laten) archiveren van de werkstukken en digitale foto's door het archief is een mooie afsluiting van het project. [Zie het voorbeeldproject op het Erasmiaans Gymnasium in de online map 'Materiaal docenten']

Daarnaast is er de mogelijkheid de leerlingen een keuze te laten maken uit het door hen verzamelde materiaal. Foto 1: met bijschrift (wie, waar, wanneer) + fragment uit interview (uitgeschreven of te beluisteren via QR-code) + geluid (via QR-code) van muziek uit tijd/gebied van herkomst. Bijvoorbeeld geluid/muziek die de verteller het meest opviel bij aankomst of geluid/muziek uit tijd/gebied van herkomst. Foto 2 is dan een foto van nu, gemaakt door leerling, van verteller met een voorwerp dat symbool staat voor zijn of haar migratie / aankomst / wennen op de nieuwe plek voorzien van uitleg: waarom is dit voorwerp gekozen en waarvoor staat het symbool? [Kijk voor meer inspiratie naar de powerpoint van de projectweek Migratie van het Cartesius Lyceum in de online map 'Materiaal docenten']

Het was moeilijk om foto's uit te kiezen. Welke foto zou het perfecte verhaal opleveren? Het was eigenlijk meer gokken. Je wist nooit wat voor verhaal elke foto opleverde

Extra: eendaags literatuurproject op school

Als onderdeel van bijvoorbeeld een projectweek kunnen leerlingen verschillende verhalen over migratie verzamelen en in school presenteren. Op het Haganum maakten leerlingen in de gangen en lokalen op basis van literatuurfragmenten een presentatie met persoonlijke verhalen. Middels QR-codes waren de verhalen te beluisteren. [Zie het voorbeeldproject van het Haganum in de online map 'Materiaal docenten']

TIPS & TRICKS

- 1** Een goede afronding kost tijd en voorbereiding, zowel van de docent als van de leerling.
- 2** Bij presentatie in de school kan ook goed worden samengewerkt met andere vakken zoals Nederlands (literatuur/schrijven/interviewen) of Aardrijkskunde.
- 3** Een eindpresentatie op school biedt de kans om zichtbaar te maken aan collega's wat de leerlingen gedaan hebben.
- 4** en eindpresentatie met ouders en geïnterviewden maakt de waaier aan verzamelde verhalen heel tastbaar en geeft leerlingen de mogelijkheid om zich de rol van Jonge Spoorzoeker toe te eigenen.

Ik had aanvankelijk een grote tegenzin jegens dit project, maar dat was vooral vanwege het iemand interviewen. Uiteindelijk bleek dit het beste deel te zijn van alles, aangezien het een goed en boeiend interview was en Sonia een heel spontaan, vriendelijk persoon is

Een elftalfoto van de Griekse voetbalvereniging Apollo uit Utrecht. Utrecht, ca. 1978
/ Huwelijk Wim Iken en Winny Iken- Bacas met bruidsmeisje en bruidsjonker. Den Haag, 1961

7

Hoofdstuk Beoordelen

Spoorzoekersprojecten zijn praktijkopdrachten met complexe, belangrijke en soms wat ongrijpbare onderwijsdoelen.

Het gaat bijvoorbeeld om:

- » (historische) kennis en (historisch) denken en redeneren;
- » onderzoeksvaardigheden (vragen stellen, luisteren, informatie verzamelen en ordenen, presenteren, evalueren);
- » leren samenwerken;
- » studievaardigheden;
- » persoonlijke en maatschappelijke vorming.

Rubrics zijn daarvoor het meest geschikt. Hieronder uitleg over het wat & waarom van rubrics, gebruiksmogelijkheden, een stappenplan om snel tot een goed en betrouwbaar beoordelingsmodel te komen en tips voor normering.

Wat zijn rubrics? En waarom zijn deze geschikt voor Spoorzoekersprojecten?

Rubrics zijn geschikt voor het beoordelen complexe taken met verschillende leerdoelen, zoals Spoorzoekersprojecten. Bij elk leerdoel worden vier niveaus beschreven van wat leerlingen doen, van hoog naar laag. Deze beschrijvingen zijn ieder voor zich weliswaar enigszins globaal, maar samen geven deze toch een vrij betrouwbaar oordeel.

Anders dan een opsomming van beoordelingspunten en afvinklijstjes, maken rubrics aan leerlingen duidelijk wat goed ging en wat minder goed ging en wat ze zouden kunnen doen om het te verbeteren.

Daardoor:

- » geven ze effectievere feedback dan alleen een cijfer omdat leerlingen in een oogopslag kunnen zien wat ze al (goed) doen en wat volgende stappen kunnen zijn.
- » kan een docent efficiënter werken dan telkens opnieuw een toelichting schrijven bij een cijfer.
- » is de beoordeling transparanter omdat voor leerling dezelfde rubrics worden gebruikt.
- » zijn rubrics geschikt voor summatieve én formatieve (diagnostische) toetsing.

Wanneer beoordelen: tussentijds of aan het einde? Summatief of formatief?

Rubrics kunnen worden gebruikt voor summatieve toetsing om te komen tot betrouwbare en eerlijke cijfers bij de eindbeoordeling van Spoorzoekersprojecten

Daarvoor zijn twee mogelijkheden:

- » eenmaal aan het einde, voor het hele werkstuk;
- » per onderdeel, zodra dat is afgerond (zoals bijvoorbeeld historische context schetsen, afspraken maken, interviewverslag, eindverslag, presentatie etc.), waarbij het eindcijfer bestaat uit een (gewogen) gemiddelde van de deeltijfers;
- » bij een ingebouwd “go-no go”- moment: bijvoorbeeld wanneer een docent het afnemen van een interview pas toestaat als de leerlingen een voldoende hebben gescoord voor de voorbereiding.

Het interview ga ik altijd onthouden want de geïnterviewde had wijze woorden

Rubrics zijn ook heel geschikt voor formatieve toetsing omdat ze per leerdoel verschillende niveaus beschrijven en zo met tekst en visueel (door het markeren van de verschillende hokjes) duidelijk maken wat de sterke en minder sterke punten zijn en wat de volgende stap kan zijn in de ontwikkeling. Dat bevordert de motivatie en maakt daarmee het leren effectiever. Veel onderzoek wijst uit dat het belangrijk is om leerlingen daarbij een actieve rol te laten spelen. Aan de hand van heldere toetscriteria kunnen leerlingen niet alleen reflecteren op hun eigen werk, maar ook feedback geven op elkaars werk (peer feedback) en zo zelf verbeterpunten en vervolgstappen bedenken.

Scoren met rubrics

Snel visueel helder te maken waar de leerling staat kan door met een (digitale) markeerstift de rubrics in te kleuren die passen bij het niveau dat de leerling laat zien.

- » Ga daarbij uit van het gemiddelde van wat een leerling doet: levert een leerling bijvoorbeeld bij een bepaald leerdoel eenmaal een prestatie op niveau 3 en driemaal op niveau 2, kies dan voor niveau 2.
- » Bij twijfel tussen twee niveaus, kunnen beide niveaus worden gearceerd of de onderdelen uit de niveaus die het meest van toepassing zijn.

Ik vond dit project,
ondanks dat het wel wat
stressvol was af en toe,
erg bijzonder en zeker ook
leerzaam. Ik ben veel
meer te weten gekomen
over mijn tante, haar
adoptie; de reden van
adoptie door mijn opa en
oma; haar reis naar
haar geboorteland
Bangladesh. Ik vond dit
allemaal heel interessant
en mooi en ben blij dat ik
door dit project de kans
heb gekregen dit allemaal
te onderzoeken. Ik vond
dit een heel gaaf project!

Van score naar cijfer: hoe kom ik van ‘one-rubric-for all’ tot een eerlijk cijfer dat past bij het niveau van de leerlingen?

De rubrics zijn geschikt voor elk schoolniveau, maar de normering moet daarbij wel per niveau worden aangepast. Zo kan ‘alles op niveau 1’ bij een brugklasleerling op VWO-niveau leiden tot een voldoende krijgen of op VMBO zelfs tot goed of excellent, maar in VWO5 tot een onvoldoende. Dit kan ook zichtbaar maken dat een brugklasser op een of meer onderdelen hoger kan scoren dan een leerling van HAVO3. Zo doen rubrics meer recht aan zwakkere en excellentere leerlingen dan meer gesloten beoordelingsmodellen. Zie hieronder ‘Voorbeeld van normering naar niveau’.

Sommige docenten geven per item aan hoeveel punten er te behalen zijn en berekenen dan het (eventueel gewogen) gemiddelde. Anderen arceren in het beoordelingsmodel wat ze de leerlingen zien doen en geven een cijfer op grond van het geheel. Daarmee beoordelen ze globaler en sneller. Beide methodes kunnen betrouwbaar zijn. In beide gevallen is het nodig om helder te zijn over de vertaling naar een cijfer. Dat kan door aan te geven welke niveau van scores leidt tot welk cijfer en eventueel aan te geven hoe zwaar de verschillende onderdelen wegen.

Twee goede manieren om de betrouwbaarheid te borgen zijn:

- » een steekproef van werkstukken door twee docenten laten beoordelen;
- » de leerlingen zelf de beoordeling te laten controleren bij het bespreken van de werkstukken.

Product, proces of progressie?

Omdat de leerlingen zelf geschiedenis maken, zijn zij nogal afhankelijk van hun informanten. De ene geïnterviewde is waarschijnlijk spraakzamer en heeft een interessanter verhaal en foto’s met meer diepgang dan de andere. De leerling die een nabij familielid interviewt, heeft mogelijk al meer voorkennis van de historische context dan een leerling die een onbekende interviewt.

Overweeg daarom niet alleen te beoordelen met rubrics voor het (eind)product, maar neem ook rubrics op voor proces en/of over de toegenomen kennis en vaardigheden. Dat laatste kan ook door de leerlingen vooraf te laten opschrijven wat zij met het project willen leren en het achteraf te vragen in een kort learner report aan te geven wat ze hebben geleerd en wat ze nog meer zouden willen leren.

TIPS & TRICKS

1	Kies, bij het maken van een beoordelingsmodel met rubrics, per project een beperkt aantal leerdoelen. Spoorzoekersprojecten kenmerken zich door een rijkdom aan mogelijke leerdoelen. De valkuil is dat leerlingen niet goed weten waarop zij beoordeeld zullen worden en dat docenten een grote correctiedruk ervaren en het lastig vinden om de eoordeling transparant te houden. Maak daarom een slimme en beperkte keuze in de te beoordelen leerdoelen per project.
2	Maak gebruik van de bouwdoos met rubrics in deze handleiding. Kies de rubrics die passen bij de leerdoelen van uw project en plak deze (eventueel aangepast) in het beoordelingsformulier van uw project.
3	Als niet alle leerdoelen even zwaar wegen, wees dan helder over de weging.
4	Maak vanaf de start van het project het beoordelingsmodel (en eventueel de principes van rubrics) duidelijk voor de leerlingen.

Tsi Yuen Tsiang, eigenaar van restaurant Yoen Chang, met echtgenote Josita van den Driessche Den Haag (ca. 1956).

Hoofdstuk

Samenwerken met andere vakken

Spoorzoekersprojecten zijn aanvankelijk ontwikkeld binnen het schoolvak geschiedenis, maar al snel ontdekten docenten dat deze zich goed lenen voor samenwerking met andere vakken. Dat kan op verschillende manieren. Daardoor kan lestijd worden gewonnen en/of het leren aan kwaliteit winnen. Er zijn telkens twee hoofdvarianten.

Naast de persoonlijke informatie hebben we ook nieuwe vaardigheden - die handig zijn bij het vak geschiedenis en andere vakken - geleerd, zoals het verwerken van context in vragen en het stellen van de juiste vragen

Samenwerken organisatorisch

- » Met meerdere vakken een gezamenlijk project opzetten, uitvoeren en beoordelen
- » Afstemmen tussen vakken

Samenwerken planning in de tijd

- » Gelijktijdig
- » Achtereenvolgens

Samenwerken inhoudelijk

- » Inhoudelijke kennis van migratie
- » Vaardigheden
 - Vakoverstijgende vaardigheden, zoals samenwerken, informatie verzamelen en ordenen, beeldvormen, presenteren, vragen stellen, luisteren en doorvragen etc.
 - Denkvaardigheden vanuit het vak, zoals contextualiseren, interpreteren, denken over causaliteit en continuïteit & verandering, moreel oordelen etc.

Hieronder volgt een opsomming van mogelijkheden van inhoudelijke afstemming. Voor vakken als aardrijkskunde en maatschappijleer lijkt migratie explicieter in het programma te staan, bij geschiedenis meer impliciet (migratie is van alle tijden en een element bij meer dan de helft van de kenmerkende aspecten). Spoorzoekersprojecten en het schoolvak geschiedenis kunnen juist een mooie aanvulling zijn op aardrijkskunde en maatschappijleer, omdat het bij die vakken vaak om de meer algemene, generieke patronen gaat. Bij Spoorzoekersprojecten gaat het om unieke individuele verhalen, waarbij kan worden gekeken in hoeverre deze passen binnen de algemene patronen of er juist van afwijken.

Bovenbouw: aardrijkskunde

Bij HAVO en VMBO is migratie een onderdeel van het examenprogramma in de bovenbouw. Het gaat dan bijvoorbeeld bij HAVO om arbeidsmigratie en bij VMBO om 'bevolking en ruimte'.

Bovenbouw: maatschappijleer

Bij de HAVO en VWO is 'pluriforme samenlevingen' een van de hoofdonderwerpen. Bij VMBO kan migratie aan de orde komen in de domeinen cultuur en socialisatie, sociale verschillen en beeldvorming en stereotypering.

Onderbouw: Mens & maatschappij

De kerndoelen voor de onderbouw zijn niet per vak beschreven. In Spoorzoekersprojecten komen de volgende kerndoelen voor de mens- en maatschappijvakken aan de orde:

38. De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen.

39. De leerling leert een eenvoudig onderzoek uit te voeren naar een actueel maatschappelijk verschijnsel en de uitkomsten daarvan te presenteren.

40. De leerling leert historische bronnen te gebruiken om zich een beeld van een tijdvak te vormen of antwoorden te vinden op vragen, en hij leert daarbij ook de eigen cultuurhistorische omgeving te betrekken.

41. De leerling leert de atlas als informatiebron te gebruiken en kaarten te lezen en te analyseren om zich te oriënteren, zich een beeld van een gebied te vormen of antwoorden op vragen te vinden.

42. De leerling leert in eigen ervaringen en in de eigen omgeving effecten te herkennen van keuzes op het gebied van werk en zorg, wonen en recreëren, consumeren en budgetteren, verkeer en milieu.

43. De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen, en leert respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Iedereen heeft zijn eigen verhaal en eigen mening over hoe het ervaren is. Dat vond ik het meest interessant

Nederlands / Engels (op tweetalige scholen)

Op de meeste scholen met vakoverstijgende Spoorzoekersprojecten werd samengewerkt met het vak Nederlands:

- » Interviewen: vragen stellen, luisteren, doorvragen
- » Schrijven: afspraken maken met de migranten, verslagleggen, presenteren
- » Literatuur: literatuur over migratie. [Zie bijvoorbeeld het literatuurproject van het Haganum in de map 'Materiaal docenten']

Kunstvakken

Voorbeelden van samenwerking met kunstvakken zijn:

- » **Muziek, theater, dans:**
 - kies / beschrijf / analyseer muziek die hoort bij je migrant
 - presenteer je bevindingen in lied / dans/ drama [Zie bijvoorbeeld het project van het Montessori Lyceum Amsterdam in de map 'Materiaal docenten']
- » **Beeldende kunst:**
 - Vormgeving van de presentatie, bijvoorbeeld als poster
 - Maak een portretfoto van de geïnterviewde nu met een voorwerp dat volgens hem of haar symbool staat voor het migratieverhaal [Zie bijvoorbeeld het project van het Carthusiuslyceum Amsterdam in de map 'Materiaal docenten']

Lody Bogaievsky achter de deksel van de verhuiskist. Heiloo, 1946).

9 Hoofdstuk ICT-mogelijkheden

ICT-mogelijkheden kunnen Spoorzoekersprojecten verrijken, overzichtelijker maken of meer motiveren. In de Spoorzoekersprojecten tot nu toe werden de volgende tools ingezet:

Padlet

Padlet is een digitaal prikbord waarop (groepen) leerlingen foto's, teksten, filmpjes kunnen zetten waardoor het materiaal gemakkelijker via de beamer klassikaal te vergelijken is.

QR-codes

Gebruik QR-codes en Soundcloud bij tentoonstellingen: via een QR-code krijgt de kijker op de smartphone toegang tot geluidsfragmenten, filmpjes etc. Tip: wijs enkele leerlingen aan als assistent bij het verlenen van hulp aan minder vaardige leerlingen. [Zie de instructies die werden gebruikt op het Stedelijk Gymnasium Schiedam in de map 'Materiaal docenten']

Soundcloud

Met de app Soundcloud kunnen leerlingen eenvoudig geluidsfragmenten opnemen, bewerken en eventueel toevoegen aan een presentatie. Een bruikbare handleiding staat op help.soundcloud.com

Top: geen geschiedenisboek en vrijheid

Youtube

Youtube leent zich goed voor het toegankelijk maken van filmpjes met beeld, geluid en (achtergrond) muziek. In een tentoonstelling in de klas of op school kunnen deze via QR-codes bij de foto's toegankelijk worden gemaakt, zodat de kijker via de mobiele telefoon achtergrondinformatie kan krijgen bij de foto's en/of teksten. Dit kan ok klassikaal via Padlet. [Zie bijvoorbeeld het literatuurproject op het Haganum in de map 'Materiaal docenten']

Google Classroom

Google Classroom is een digitaal middel met een aantal voordelen:

- » Het format dwingt je als docent bij het ontwerpen tot structuur, want de docent moet alles voor de leerlingen zichtbaar maken en al vooraf nadenken over vragen als: hoe kunnen de leerlingen verder werken en verdiepen?
- » Collega's kunnen (mede-)eigenaar worden en je kunt daardoor beter en efficiënter samenwerken.
- » Google Drive houdt zelf automatisch van alles mapjes bij (nadat je deze zelf hebt ingericht), waarmee je lessen online kunt zetten.
- » Je houdt je leerlingen beter bij de les: je kunt hen volgen in hun voortgang, je kunt differentiëren doordat leerlingen in een verschillend tempo kunnen werken en zich extra kunnen verdiepen in het onderwerp. Daarnaast kunnen leerlingen zelfstandig aan de slag, met het onderwerp (ook vanuit thuis). Verder is het fijn dat je deadlines kunt stellen aan verschillende opdrachten en dat alles voor de docent automatisch wordt geordend in verschillende mappen.
- » Er zijn uiteraard ook andere tools die deze taak op zich kunnen nemen, het voordeel van Google Classroom is dat alle andere middelen van Google handig integreren in dit programma (zoals YouTube) en dat je niet steeds bij verschillende programma's hoeft aan te melden.

Izitavel

Izitavel is een online programma waarmee leerlingen een audiotour kunnen maken. Daarbij wordt de audio ondersteund door tekst, afbeeldingen en video's die men zelf kan toevoegen. Via dit programma ontwierpen leerlingen van het Teylingencollege in Noordwijkerhout rondleidingen door Leiden, waarbij omgevingsgeschiedenis en migratiegeschiedenis centraal stonden.

We zochten een migrant voor
ons spoorzoekers project.
In eerste instantie hadden we
een migrant uit Kaapverdië,
maar die haakte toch af.
Toen bedachten we dat een
migrant die aan binnenlandse
migratie heeft gedaan ook heel
mooi kan zijn. Kay moest meteen
aan zijn opa denken die
vanuit Breda naar Schiedam is
verhuisd.

Een andere mooie
bijzonderheid is dat Kay ook
nog is naast zijn opa woont
en zo veel met zijn opa deelt.
We hebben veel mooie dingen
gehoord en dit allemaal
verwerkt in ons artikel

Monseigneur graaf Leon Broel-Plater na de zondagse kerkdienst op bezoek bij de familie Stachowski, 1967
/ İnan Kırılmaz met collega's tijdens de lunchpauze in de Chryslerfabriek. Rotterdam, 1964.

10 Hoofdstuk

Omgaan met verschillen

Docenten hebben bij Spoorzoekersprojecten te maken met drie soorten verschillen: niveau, culturele verschillen en leerlingen met problemen in het autistisch spectrum.

Hoe ga ik om met niveauverschillen?

Spoorzoekersprojecten zijn in principe geschikt voor alle niveaus van het VO. Leerlingen in de lagere klassen en met lagere niveaus hebben vaak baat bij meer structuur, bijvoorbeeld door:

- » Het opknippen in heldere deeltaken met tussentijdse feedback
- » Samenwerken met bijvoorbeeld Nederlands
- » Oefenen met het zoeken en contact leggen met 'hun' migrant en kennismakings-gesprekken
- » Oefenen met het stellen van open en gesloten vragen in de klas aan de hand van foto's uit vorige projecten [Zie bijvoorbeeld de projecten van het Cartesiuslyceum Amsterdam en van het Stedelijk Gymnasium Schiedam in de online map 'Materiaal docenten']
- » Suggesties voor interviewvragen [Zie bijvoorbeeld Bijlage 3 van het project van het Da Vincicollege in Leiden in de online map 'Materiaal docenten']
- » 'Formulieren' waarin de structuur van het verslag al is verwerkt.

Bij het werken in groepjes kan de docent overwegen om leerlingen met elkaar te laten samenwerken die verschillen in sterke punten: communicatie, planning en organisatie, creativiteit, opzoeken van historische contexten, verslag maken en presenteren etc.

De rubrics in deze handleiding zijn bruikbaar voor elk niveau. Daardoor kunnen prestaties van leerlingen die boven het verwachte niveau presteren óók zichtbaar worden. De normering moet natuurlijk wel passen bij het niveau. Ook kan het handig zijn om het taalgebruik aan te passen.

Hoe ga ik om met culturele diversiteit?

De culturele diversiteit in onze schoolklassen neemt toe. Literatuur over de relevantie van het schoolvak geschiedenis laat zien dat er een relatie is tussen relevantie en identiteit. Geschiedenis heeft ook een identiteitsvormende functie, niet alleen nu en in Nederland, maar al sinds de invoering van het schoolvak in de 19^e eeuw en overal in de wereld om ons heen. Als er geen aandacht is voor identiteit en zaken die voor de leerlingen van groot belang zijn, wordt geschiedenis zinloos, zo betoogt de vakdidactisch onderzoeker Keith Barton.

Barton onderzocht samen met Alan McCully de effecten van geschiedenisonderwijs in Noord-Ierland dat na de burgeroorlog -vanaf eind jaren negentig- was gericht op 'mutual understanding': op school leerden protestantse en katholieke kinderen bijvoorbeeld door middel van rollenspellen hoe elke partij vanuit verschillende visies op het verleden de geschiedenis gebruikte om de andere partij zwart te maken en zichzelf als slachtoffer te zien of het eigen gelijk te halen. Leerlingen werd geleerd om kritisch te kijken naar die verhalen.

*Ik vond het thema
migratie goed,
omdat we het
onderwerp van
verschillende
kanten hebben
bekeken en
nieuwe dingen
hebben geleerd
over gebeurtenis-
sen waar we
normaal niets
over leren*

Uit dit en ander onderzoek (bijvoorbeeld in de voormalige Sovjetstaten in het Baltische gebied) blijkt dat in het dagelijks leven de geschiedenislessen van thuis sterker zijn dan die van school, wanneer in een ideologisch verdeelde of multiculturele samenleving op school anders over het verleden wordt gepraat dan thuis en wanneer er op school weinig wordt gedaan met die verhalen van thuis. Dit is een van de verklaringen waarom veel docenten geschiedenis in Nederland zich zorgen maken over de sterk eurocentrische keuzes in het huidige curriculum vinden en waarom in discussies over curriculumherziening het verlangen voor meer ruimte voor 'wereldgeschiedenis' telkens opduikt.

Onderzoek van Geerte Savenije wijst uit dat de relatie tussen identiteit en omgaan met het verleden complex is, dat verschillende identiteiten daarbij een rol kunnen spelen en dat leerlingen in interactie met elkaar interessante dingen kunnen laten zien.

Spoorzoekersprojecten komen voort uit deze inzichten: door aandacht te besteden aan verhalen uit de eigen familie of omgeving wordt een verband gelegd tussen de grote geschiedverhalen over migratie en veranderingen in onze samenleving en de familiegeschiedenissen in de klas. Diversiteit wordt zichtbaar gemaakt. Door te vergelijken is er niet alleen aandacht voor verschillen, maar ook voor overeenkomsten, bijvoorbeeld tussen het verhaal van de oma die als 10-jarig meisje van Scheveningen verhuisde naar het Laakkwartier en die zich evenzeer buitenstaander voelde als de tante uit Portugal die verliefd werd en trouwde met een 'Hagenees'.

Niettemin kan het voorkomen dat er gevoelige onderwerpen aan de orde komen. Hoe haal je dan de 'angel uit je les'? Dan helpt het als je je als docent bewust bent van de verschillende posities die je kunt innemen en de verschillende keuzes die je hebt in het bespreekbaar maken. De Stichting School en Veiligheid biedt een praktisch hulpmiddel in de handzame [\(gratis online\) handleiding Je hebt makkelijk praten. Het begeleiden van gesprekken over maatschappelijk gevoelige onderwerpen in de klas van dr. Hester Radstake](#).

Hoe kan ik leerlingen met ASS ondersteunen?

Tot nu toe hebben ook leerlingen met (lichte) stoornissen in het autistisch spectrum ASS de projecten kunnen doen. Sommigen verrasten zelfs, tegen aanvankelijke verwachtingen van docenten in. Ook hier kunnen het geven van structuur helpen, evenals het op de hoogte brengen van ouders.

Dit project heeft me
meer geleerd dan
ik van te voren had
gedacht. We hebben
de kans gekregen
om ons in te leven
in Jasemina en haar
geschiedenis, wat ik
heel bijzonder vond.
We hebben geleerd
hoe je een goed
interview kunt houden
en het kan verwerken
tot een artikel

Nawoord

De afgelopen drie jaren hebben wij en onze leerlingen met veel plezier gewerkt aan het (door-)ontwikkelen van de Spoorzoekersmethode, die ooit door historica Annemarie Cottaar was ontwikkeld voor hoogopgeleide jongvolwassenen met een migratie-achtergrond. De aanpak werd voor het eerst vertaald naar de klas door Marieke Vogelenzang (Melanchthon Schiebroek) en Niels de Bruin (Stedelijk Daltonlyceum Dordrecht) tijdens hun opleiding tot leraar aan het ICLON in Leiden. We hebben genoten van alle ontroerende, onverwachte en mooie (familie)verhalen, van de betrokkenheid van veel leerlingen (en hun ouders en familieleden) die met elkaar in gesprek raakten over hun eigen en elkaars geschiedenis.

Wij hopen dat ook anderen hiermee aan de slag gaan!

Elise Storck - ICLON / Universiteit Leiden.

Mila Ernst - Centrum voor de Geschiedenis van Migranten

Hanneke Verbeek - Centrum voor de Geschiedenis van Migranten

Robbert van Empel - Teylingencollege Noordwijkerhout

Saskia Groot - Sint Janslyceum Den Bosch

Jo Jacobs - Da Vincicollege Kagerstraat Leiden

Nathalie Lagoutte - Erasmiaans Gymnasium Rotterdam en Gymnasium Haganum Den Haag

Dorrit Matena - Montessori Lyceum Amsterdam

Godfried van Oorschot - De Populier Den Haag

Annemarie Proost - Cartesiuslyceum Amsterdam

Catherine Schuurman - Cartesiuslyceum Amsterdam en

Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen

Nicole van der Steen - Christelijke Scholengemeenschap Calvin Rotterdam en

Christelijke Scholengemeenschap Delft

Marieke Dorussen - Stedelijk Gymnasium Schiedam

Tijdelijk is meegewerkt aan deze Professionele Leergemeenschap door

Xandra Claassen, Charlotte van der Ham en Margot van der Woude -

Adelbert College Wassenaar

Marjolein Schepers- stagiaire Zandvlietcollege Schiedam - Vrije Universiteit Brussel

Inhoudelijke expertise over migratiegeschiedenis, oral history, erfgoed en omgaan met gevoelige onderwerpen in de klas geleverd in workshops en lezingen door

prof.dr. Leo Lucassen

prof. dr. Marlou Schrover

prof. dr. Hester Dibbits

dr. Diederick Klein Kranenburg

dr. Hester Radstake - pedagoog

dr. Geerte Savenije

In dit project is in samenwerking dankbaar gebruik gemaakt van de expertise van

Museum Red Starline Antwerpen: *Nadia Babazia en Marie Charlotte le Bailly*

Museum aan de Stroom Antwerpen: *Lieve Willekens*

Stadsarchief Rotterdam: *Louisa Balk*

Erfgoed Leiden en Omstreken: *Susan Suër*

Journalist/communicatieadviseur: *Annemarie van Oorschot*

Vertaling: *Anna Lawrence*

Ontwerp: De Nieuwe Collectie, *Barbara Dijkhuis en Chantal Sohilaït*

Alle foto's zijn afkomstig uit het Historische Beeldarchief Migranten /
Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

De Professionele Leergemeenschap Jonge Spoorzoekers werd mede gesubsidieerd door OCW

3 Bijlage Bouwdoos met rubrics voor verschillende leerdoelen

Bouw eenvoudig uw eigen beoordelingsmodel dat past bij uw Spoorzoekersproject.

- » Kies hieronder de leerdoelen die passen bij uw project
- » Kopieer de bijpassende rubrics of pas ze aan voor eigen gebruik
- » Plak deze bijvoorbeeld in het een beoordelingsformulier

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
(historische) (context) kennis en vaardigheden gebruiken in interview	Afwezig/ Heel summier/ Onjuist	Gebruikt weinig relevante kennis.	Gebruikt af en toe oppervlakkige kennis om vragen te stellen of door te vragen.	Geeft bij het vragen en doorvragen blijk van kennis van de historische situatie op bepaalde momenten in de tijd.	Geeft bij het vragen en doorvragen blijk van rijke kennis van historische situatie op bepaalde momenten in de tijd en veranderingen in de loop van de tijd en/of gebruikt meerdere perspectieven.
(context)kennis toen/nu, kan gaan over: » Land van herkomst » Land van aankomst » Groep migrant » Persoonlijke/familie omstandigheden migrant					
(historische) (context) kennis en vaardigheden gebruiken in analyse interview/ verslag	Afwezig/ Heel summier/ Onjuist	Legt weinig links tussen het persoonlijke verhaal en de historische context. Contextkennis is fragmen-tarisch weerge-geven of geeft blijk van knip-en-plakwerk.	Maakt gebruik van beperkte bronnen voor de historische context. Legt af en toe zinvolle relaties tussen het persoonlijke verhaal en de historische context. Of geeft een goede be-schrijving van de historische context, maar koppelt die matig aan het persoonlijke verhaal.	Maakt gebruik van meer of diepgaandere bronnen voor de historische context. Legt systema-tischer een relatie tussen de historische context en het persoonlijke verhaal (welke invloed de historische context had op de keuzes, het leven en de beleving van de migrant).	Maakt ruim gebruik van variatie van bronnen (aantal, aard, verschillende visies) om het persoonlijke verhaal te schetsen tegen de achtergrond van de tijd waarover het gaat. En kan daarbij aangeven in hoeverre een migrant deel is van een groter geheel is en ook een uniek verhaal heeft.

3 Bijlage Bouwdoos met rubrics voor verschillende leerdoelen

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
Interview: vragen stellen en luisteren (alternatief A)	Stelt irrelevante / Onsa-men-hangende vragen	Stelt vooral gesloten en feitelijke vragen, doet weinig met antwoorden, vraagt niet of weinig door.	Stelt naast gesloten ook enkele open vragen, vraagt soms door.	Stelt bruikbare vragen in een goede mix van open en ge-sloten vragen, luistert, vat soms samen, vraagt zinvol door.	Stelt bruikbare vragen in een goede mix van open en ge-sloten vragen, luistert, vat soms samen, vraagt zinvol door, leeft zich duidelijk in de geïnterviewde in.
Interview: vragen stellen en luisteren (alternatief B)	Doet overwegend wat minder effectief is (zie kolom hiernaast).	Vertoont vooral vier of meer van de hieronder beschreven kenmerken: -stelt (veel) gesloten vragen -houdt zich strikt vast aan vooraf opgestelde vragenlijst -vraagt weinig door -stelt zich afstandelijk of verlegen op -betweterig	Vertoont een mix van de kenmerken in de eerste en in de vierde kolom, maar neigt meer naar de eerste dan naar de vierde.	Vertoont een mix van de kenmerken in de eerste en in de vierde kolom, maar neigt meer naar de vierde dan naar de eerste.	Vertoont vooral vier of meer van de hieronder beschreven kenmerken: -stelt (weinig maar goede) open vragen -luistert actief en vraagt door -speelt soepel in op wat wordt gezegd -neemt wat verteld wordt serieus - inlevend
Interview: selectie en gebruik van foto's	Foto's spelen geen rol in het verhaal.	Foto ('s) waarop weinig meer te zien is dan de geïnterviewde te zien is (portretfoto etc.) Foto('s) speelt/ spelen een kleine rol in het interview.	Een of meer foto's waarop iets te zien is van het leven van de geïnterviewde, enigszins passend bij de onderwerpen van het inter-view, foto's worden soms gekoppeld aan het verhaal van de geïnterviewde.	Foto's en interview passen goed bij elkaar, foto's worden gebruikt om vragen te stellen.	Foto's worden systematisch gebuikt om vragen te stellen om zo meer zicht te krijgen op het elven van de migrant; ze passen bij de besproken worden soms gekoppeld en leiden tot diepgang en concrete beelden bij het verhaal van de migrant.

3

Bijlage Bouwdoos met rubrics voor verschillende leerdoelen

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
Interview en verslag: analyse van foto's	Foto's worden niet geanalyseerd.	De foto's houden wel verband met het verhaal, maar dat verband wordt niet of summier gelegd. Er is weinig analyse; ze zijn vooral een 'plaatje bij het praatje'.	Er wordt vooral beschreven wat er op de foto('s) staat en daarbij wordt soms ook aandacht geschonken aan details of achtergrond. Foto('s) wordt/worden meestal gekoppeld aan het verhaal aan de migrant.	De foto('s) wordt/worden meestal op een systematische manier beschreven waarbij ook aandacht is voor achtergrond en details. Ze worden gekoppeld aan het verhaal van de migrant en aan de historische context.	De foto('s) wordt/worden allemaal op een systematische manier beschreven waarbij ook aandacht is voor achtergrond en details. Ze worden gekoppeld aan het verhaal van de migrant en aan de historische context. Er is ook aandacht voor andere aspecten van historisch brongebruik, zoals aandacht voor wat niet zichtbaar is, de maker en zijn of haar bedoeling etc.
Interview als bron: Betrouwbaarheid en representativiteit	Kijkt niet met enige afstand naar het interview: alles wordt aangenomen voor waar en/of algemeen geldend.	Besteedt nauwelijks aandacht aan de waarde van het interview als historische bron: ziet het verhaal als het enige verhaal, zoekt niet naar interne consistentie, onduidelikheden of tegenspraak. Neem alles onvoorwaardelijk aan voor waar.	Kijkt enigszins/ een enkele maal van aan afstand naar het interview: realiseert zich bijvoorbeeld de rol van het geheugen / standplaats-gebondenheid van de geïnterviewde of zichzelf etc.	Kijkt meer grondig van aan afstand naar het interview: realiseert zich bijvoorbeeld de rol van het geheugen / standplaats-gebondenheid van de geïnterviewde of zichzelf etc.	Vergelijkt het verhaal van de geïnterviewde met andere informatie. Geeft blijk van besef dat het verhaal van de geïnterviewde zijn of haar visie is op het verleden en erkent de waarde daarvan.

3

Bijlage Bouwdoos met rubrics voor verschillende leerdoelen

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
Verslag van de leerling(en) met interviews) en foto('s) als bron	Onduidelijk is hoe het verslag tot stand is gekomen	Het verslag is op een van de volgende zaken enigszins helder en navolgbaar, namelijk de manier waarop -de bronnen voor de contextkennis zijn geselecteerd en/of gebruikt -het interview is voorbereid en uitgevoerd -de interpretatie tot stand is gekomen.	Het verslag is op een van de volgende zaken helder en navolgbaar of op alle drie enigszins, namelijk de manier waarop -de bronnen voor de contextkennis zijn geselecteerd en/of gebruikt -het interview is voorbereid en uitgevoerd -de interpretatie tot stand is gekomen.	Het verslag is op twee van de volgende zaken helder en navolgbaar en op de andere enigszins, namelijk de manier waarop -de bronnen voor de contextkennis zijn geselecteerd en/of gebruikt -het interview is voorbereid en uitgevoerd -de interpretatie tot stand is gekomen.	Het verslag is op de volgende zaken helder en navolgbaar: -de bronnen voor de contextkennis zijn geselecteerd en/of gebruikt -het interview is voorbereid en uitgevoerd -de interpretatie tot stand is gekomen.
Betekenis geven: Betekenis van verhaal voor de geschiedenis of voor het heden	Afwezig	Geeft enige blijk van inzicht in de betekenis van het verhaal van de migrant toen en/of nu.	Geeft ruimere blijk van inzicht in de betekenis van het verhaal van de migrant toen en/of nu, veelal in algemene termen.	Ziet de keuzes en het leven van de migrant af en toe / enigszins migrant niet alleen als een speelbal van de geschiedenis of alleen als een speelbal van de geschiedenis of geeft goed en met een voorbeeld aan wat de betekenis van het project is voor het heden.	Ziet de keuzes en het leven van de migrant niet alleen als een speelbal van de geschiedenis of alleen als een speelbal van de geschiedenis en geeft goed en met meerdere voorbeelden aan wat de betekenis van het verhaal is voor het heden.
Betekenis geven: Waarde van het (maken van) het verhaal voor de leerling zelf	Afwezig	Geeft korte of oppervlakkige toelichting, vermoeden van sociaal wenselijke antwoorden.	Geeft enigszins (kort/summier de waarde aan voor de leerling persoonlijk.	Geeft tamelijk helder en overtuigend en met enige diepgang de waarde aan voor de leerling persoonlijk.	Geeft helder en overtuigend en met diepgang de waarde aan voor de leerling persoonlijk.

3

Bijlage Bouwdoos met rubrics voor verschillende leerdoelen

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
Presentatie: inhoud van verslag / verhaal	Onsamen- hangend/ Erg summier	Vooral feitelijke, min of meer chronologische opsomming.	Eenvoudige verhaallijn met inleiding, duidelijke lijn en/of boodschap, conclusie.	Uitgebreider en/of complexere verhaal met duidelijke lijn en aandacht voor meerdere invalshoeken.	Rijk verhaal met duidelijke lijn(en) en verschillende invalshoeken, met respect voor de geïnterviewde en doordachte een eigen visie.
Vormgeving / verzorging					
Samenwerken	Werkt niet samen	Werkt enigszins samen, maar laat veel aan anderen over of trekt teveel naar zichzelf, houd zich matig aan afspraken.			Werkt goed samen: respecteert de anderen, houd rekening met anderen, neemt eigen verantwoorde- lijkheid, houd zich aan alle afspraken.
Initiatief / eigen verantwoordelijk- heid		Laat veel van anderen afhangen, werkt weinig systematisch en met onevenwichtige tijdsplanning.			Neemt zelf initiatief, werkt systematisch en planmatig, werkt volgens voor goede tijdsplanning .
Omgaan met feedback	Negeert feedback, vraagt geen feedback.	Stelt zich verdedigend op, vraagt nauwelijks feedback.			Vraagt feedback, neemt feed- back serieus, trekt daaruit conclusies voor verbetering voert deze door.

3

Bijlage Bouwdoos met rubrics voor verschillende leerdoelen

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
Geven van peer feedback	Geeft geen of onjuiste beoordeling.	Geeft op enkele punten de juiste beoordeling en een heldere toelichting.	Zie laatste kolom, maar het gebruik is op twee punten minder sterk.	Zie laatste kolom, maar het gebruik is op een punt minder sterk.	Geeft op alle punten de juiste beoordeling en een heldere toelichting.
(Samen)werken • Samenwerken • Initiatief • Feedback		De groep komt de afspraken te weinig na. De taakverdeling is ongelijk. Docent gaat op zoek naar een geïnterviewde. De groep doet niets nauwelijks iets met de feedback.	Zie laatste kolom, maar het gebruik is op twee punten minder sterk.	Zie laatste kolom, maar het gebruik is op een punt minder sterk.	Maken duide- lijke afspraken met elkaar en met de geïnterviewde en passen deze afspraken aan als dat nodig. Iedereen doet evenveel. Maken gebruik van feedback (voor zover deze bruikbaar is).

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
Actueel nieuwsbericht over migratie	Ontbreekt	Je hebt een nieuwsbericht over migratie opgenomen.	Je hebt het nieuwsbericht samengevat of je geeft een mening.	Je hebt het nieuwsbericht samengevat, je geeft een mening en maakt een oppervlakkige vergelijking met het interview.	Je hebt het nieuwsbericht samengevat en je geeft een onderbouwde mening maakt een uitgebreidere vergelijking met het interview.
Verslagje van achtergrondkennis die nodig is voor het interview • Land/plaats van herkomst toen-nu • Land/plaats van aankomst toen-nu	Afwezig/ Heel summier/ Onjuist	Weinig relevante kennis. Geen bron- vermelding.	Zie groen, maar het verslag is op meerdere punten minder sterk en bron- vermelding ontbreekt.	Zie groen, maar het verslag is op een punt minder sterk en bronvermel- ding ontbreekt.	Heeft meerdere soorten bron- nen gebruikt, waaronder minstens twee geschreven bronnen. Geeft duidelijke informatie die nodig is om het interview goed af te kunnen nemen. Met bron- vermelding.
Achtergrond- kennis en vaardigheden gebruiken in interview • Land/plaats van herkomst toen-nu • Land/plaats van aankomst toen-nu • Persoonlijke / familie omstandigheden migrant toen-nu	Afwezig/ Heel summier/ Onjuist	Gebruikt weinig achtergrond- kennis.	Gebruikt af en toe oppervlakkige achtergrond- kennis om vragen te stellen of door te vragen.	Laat bij het vragen en doorvragen merken dat hij/zij de om- standigheden van die tijd een beetje begrijpt.	Laat bij het vragen en doorvragen merken dat hij/zij de om- standigheden van die tijd begrijpt en daardoor zinnol kan (door)vragen.

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
Gebruik van foto's in interview en verslag	Foto's ontbreken of er wordt verder niets mee gedaan.	De foto's ze zijn vooral een illustratie (‘plaatje bij het praatje’).	Zie groen, maar het gebruik is op twee punten minder sterk.	Zie groen, maar het gebruik is op een punt minder sterk.	In de beschrij- ving bij de foto is aandacht voor achter- grond en details. De foto wordt gekoppeld aan het verhaal van de migrant en aan de historische achtergrond.
Peer feedback (alleen in te vullen door docent)	Geeft geen of onjuiste beoordeling.	Geeft op enkele punten de juiste beoordeling en een heldere toelichting.	Zie groen, maar het gebruik is op twee punten minder sterk.	Zie groen, maar het gebruik is op een punt minder sterk.	Geeft op alle punten de juiste beoordeling en een heldere toelichting.
Samen)werken • Samenwerken • Initiatief • Feedback		De groep komt de afspraken te weinig na. De taakverdeling is ongelijk. Docent gaat op zoek naar een geïnterviewde. De groep doet niets nauwe- lijks iets met de feedback.	Zie groen, maar het gebruik is op twee punten minder sterk.	Zie groen, maar het gebruik is op een punt minder sterk.	Maken duidelijke afspraken met elkaar en met de geïnterview- de en passen deze afspraken aan als dat nodig. Iedereen doet evenveel. Maken gebruik van feedback (voor zover deze bruikbaar is).

VWO 5 Cartesiuslyceum Amsterdam / Annemarie Proost / 2016

	Maximale punten
1 Opdrachten inhoudelijk deel	15
2 interview Uitgewerkt interview (vragen en antwoorden)	15
2 achtergrondartikel Interview met historische context migratie en foto's	50
3 fotoverslag Fotoverslag stadwandeling	15
4 learnerreport evaluatie van het project en behaalde leerdoelen	5
Totaal punten	100

Brugklas Erasmiaans Gymnasium / Nathalie Lagoutte / 2014

Onderdelen	Aantal punten	Behaalde punten
Interview	15	
Analyse interview	15	
Analyse foto's	15	
Analyse representativiteit	15	
Werkhouding	15	
Totaal punten	75	
Cijfer		

Voorbeeld van normering naar niveau

Voor VWO5:	VMBO 1:

Voorbeeld Beoordelingsformulier
Project Jonge Spoorzoekers [naam school]

Leerling	klas	Docent	datum	cijfer

Algemene conclusie:

(bij een voldoende)
Aandachtspunten voor volgende opdrachten:

(bij een onvoldoende)
Verbeter de volgende onderdelen / het volgende onderdeel:

[vul hieronder de rubrics in. Bijvoorbeeld:]

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
Leerdoel A					
	Zwaarte leerdoel A: x %		deelcijfer leerdoel A		
Leerdoel B					
Leerdoel C					
	Zwaarte leerdoel B + C: x %		deelcijfer leerdoel B+C		
Leerdoel D					
Leerdoel E					
	Zwaarte leerdoel D + E: x %		deelcijfer leerdoel B + E		
	Totaalcijfer A t/m E				

Voorbeeld beoordelingsformulier
project Jonge Spoorzoekers [Schiedam V4]

Leerling	klas	Docent	datum	cijfer

Algemene conclusie:

(bij een voldoende)

Aandachtspunten voor volgende opdrachten:

(bij een onvoldoende)

Verbeter de volgende onderdelen / het volgende onderdeel:

Normering: voor VWO4:

- (bijna) alles niveau 1 = 4 of lager
- een mix van niveau 1 en 2 = 5
- (bijna) alles op niveau 2 = 6
- (bijna) alles op niveau 3 = 8
- (bijna) alles op niveau 4 = 10

	Niv. 0	Niveau 1 Beginnend	Niveau 2 Gevorderd	Niveau 3 Vergevorderd	Niveau 4 Expert
(historische) (context) kennis en vaardigheden			X		
Interview A: vragen stellen en luisteren		X			
Interview B: vragen stellen en luisteren					
Selectie en gebruik van foto's		X			
Analyse van foto's		X			
Betrouwbaarheid en representativiteit		X			
Navolgbaarheid van het verslag		X			
Presentatie: inhoud van verslag/verhaal		X			
Vormgeving / verzorging		X			

Learner Report

Leereffecten van projecten zijn vaak anders dan je als docent verwachtte. Een effectieve en eenvoudige manier om als docent zicht te krijgen op (on)bedoelde leereffecten is het laten invullen van een ‘learner report’. Daarmee kunnen ook leereffecten worden achterhaald die niet of moeilijk toetsbaar zijn (attitudes, zelfkennis, zelfinzicht).

Uitgangspunt is dat de leerling ‘expert’ is als het gaat om het eigen leren. Daarom moeten de vragen zo weinig mogelijk sturen.

De basisvorm van een learner report is:

Ik heb geleerd dat (ik) ...	
Ik heb geleerd hoe (ik) ...	
Wat ik nog meer of beter zou willen leren is.....	

Aan het begin van een project kan eventueel worden gevraagd:

Met dit project wil ik meer leren over....	
Met dit project wil ik meer leren over hoe (ik) ...	

